

ПРАВОВИЙ СТАТУС ДИТИНИ – ЖЕРТВИ ВІЙНИ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ

Кравцова Т. М.

ВСТУП

Збройна агресія Російської Федерації проти України, що розпочалася у 2014 році та набула повномасштабного характеру з 24 лютого 2022 року, стала найбільшим викликом для системи захисту прав людини в Україні з часів проголошення незалежності. Особливої уваги потребує категорія дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій, оскільки саме вони належать до найбільш уразливих груп населення, що не можуть самостійно захистити свої права і реалізувати належні їм гарантії. За офіційними даними ювенальних прокурорів, станом на травень 2024 року внаслідок воєнних дій загинуло понад 546 дітей, а більше ніж 1345 отримали поранення різного ступеня тяжкості¹. Ці цифри є не лише статистичним показником, а й свідченням масштабної гуманітарної катастрофи, яка потребує ефективного правового реагування з боку держави.

Міжнародні стандарти у сфері захисту прав дитини, закріплені у Конвенції ООН про права дитини 1989 року, Декларації прав дитини, документах Ради Європи та Європейського Союзу, покладають на держави-учасниці зобов'язання забезпечити всебічний захист дітей у ситуаціях збройного конфлікту. Зокрема, стаття 38 Конвенції прямо зобов'язує держави вживати всіх можливих заходів для охорони життя та здоров'я дітей, які опинилися в умовах війни. Україна, ратифікувавши зазначену Конвенцію, взяла на себе міжнародні зобов'язання не лише щодо формального закріплення прав дітей, а й щодо створення ефективних процедур їх реалізації, включаючи лікування, реабілітацію, соціальну адаптацію та психологічну підтримку.

Національне законодавство України закріпило визначення поняття «дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів» ще у 2017 році шляхом внесення змін до Закону України «Про охорону дитинства». Відповідно до чинної редакції, такою є

¹ Кількість дітей, постраждалих через російську збройну агресію, збільшилася до 1891 дитини – прокуратура. Українські національні новини. URL: <https://unn.ua/news/kilkist-ditei-postrazhdalykh-cherez-rosiysku-zbroinu-ahresiiu-zbilshylasia-do-1891-dytyny-prokuratura> (дата звернення: 13.09.2025).

дитина, яка зазнала поранення, контузії, каліцтва, фізичного чи психологічного насильства, була викрадена або незаконно утримувалася, а також залучалася до дій воєнізованих формувань. Таким чином, законодавець надав можливість отримання спеціального правового статусу, що мало стати інструментом державного захисту.

Однак, практика його реалізації засвідчила суттєві проблеми. Статус «дитини – жертви війни» має переважно декларативний характер: він не супроводжується системою належних соціальних гарантій. На сьогоднішній день законодавство фактично передбачає лише право на безкоштовне харчування у закладах освіти, причому й ця норма не забезпечена єдиним механізмом фінансування і часто перекладається на органи місцевого самоврядування. Інші важливі аспекти – фінансова допомога, медична та психологічна реабілітація, соціальна адаптація – залишаються поза межами нормативного врегулювання.

Така ситуація створює реальний ризик вторинної віктимізації дітей, коли формальне визнання їх статусу не тягне за собою практичних наслідків у вигляді підтримки з боку держави. Більше того, відсутність єдиної адміністративної процедури, яка б регулювала порядок ідентифікації постраждалих дітей, їх облік, надання допомоги та контроль за реалізацією прав, призводить до фрагментарності й неузгодженості правозастосування.

У зв'язку з цим постає наукове завдання: по-перше, дослідити існуючу модель правового статусу дитини, яка постраждала від війни, та адміністративно-правові механізми його реалізації; по-друге, визначити ключові прогалини та суперечності у чинному законодавстві; по-третє, сформулювати пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання, орієнтуючись на міжнародні стандарти та європейський досвід.

Таким чином, дослідження правового статусу дитини-жертви війни має комплексний характер і потребує аналізу не лише законодавчих положень, а й адміністративних процедур, інституційних механізмів та практики правозастосування. Саме поєднання теоретико-правового підходу із практичним аналізом дозволить визначити шляхи посилення захисту прав дітей в умовах збройної агресії та наблизити національну модель до міжнародних стандартів.

1. Поняття правового статусу дитини – жертви війни

У сучасній юридичній науці вихідною категорією для визначення місця особи в правовій системі є поняття правового статусу. Він розглядається як система закріплених у законодавстві прав, свобод і обов'язків, що визначають політико-правове становище людини у суспільстві та державі. Як зазначається в науковій літературі, правовий статус особи відображає не лише юридичний вимір, але й політичний

контекст її взаємодії з державою. В.Б. Авер'янов, аналізуючи співвідношення категорій «особа» та «громадянин», підкреслює їх рівнозначність і вказує, що реалізація прав у соціально-політичній сфері здійснюється через інститут громадянства². Це свідчить про подвійний характер правового статусу: з одного боку, він є загальнолюдським і закріплює базові можливості людини як біологічної істоти; з іншого – конкретизується як громадянський статус, що відображає інтеграцію індивіда у правову систему держави.

Правовий статус особи не є статичним, а навпаки – динамічним утворенням, яке змінюється залежно від розвитку суспільних відносин, змін у законодавстві та практиці правозастосування. П.І. Павленко справедливо зазначає, що цей статус характеризується не лише динамікою, але й потребою у його постійному зміцненні³. На думку А.М. Колодія, правовий статус реалізується по-різному у різних сферах суспільного та державного життя, що свідчить про багатогранність його змісту⁴. Отже, правовий статус визначає межі допустимої поведінки та діяльності особи, окреслює її автономію й корисність для суспільства, будучи системою «соціально допустимих і необхідних можливостей» індивіда як громадянина держави⁵. Водночас він охоплює не лише права, але й обов'язки та відповідальність особи, забезпечені авторитетом і примусовою силою держави⁶. У науковій літературі також підкреслюється, що правовий статус особи відображає поєднання особистих і суспільних інтересів: з одного боку, він гарантує автономію людини, а з іншого – вимагає виконання обов'язків перед державою та суспільством. Така конструкція робить правовий статус ключовим інструментом інтеграції індивіда в систему публічних відносин.

Якщо правовий статус особи в цілому має універсальний характер, то правовий статус дитини відзначається певними особливостями, зумовленими віком та потребою в додатковому правовому захисті. Він має подвійну природу: з одного боку, відображає універсальні права людини, які належать кожному від народження, а з іншого – характеризується спеціальними гарантіями, пов'язаними з фізичною, психічною та соціальною вразливістю дітей. Конституція України

² Адміністративне право України. Академічний курс : підруч. : у 2 т. голова редкол. : В. Б. Авер'янов. К. : Видавництво «Юридична думка», 2004. Т. 1. Загальна частина. 584 с., С.195.

³ Павленко П. І. Правовий статус службовців органів внутрішніх справ (проблеми загальної теорії) : дис.... канд. юрид. наук : 12.00.01. Донецьк, 2003. 164 с., С.81-82.

⁴ Колодій А. М. Принципи права України. К. : Юрінком Інтер, 1998. 206 с., С.154.

⁵ Колодій А. М. Принципи права України. К. : Юрінком Інтер, 1998. 206 с., С.154.

⁶ Бояринцева М. А. Адміністративно-правовий статус громадянина України : дис.... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2005. 213 с., С.179

(ст. 52)⁷ проголошує рівність дітей у правах незалежно від походження та встановлює, що вони перебувають під особливим захистом держави. Нормативне закріплення правового статусу дітей здійснюється також через Закон України «Про охорону дитинства»⁸, Сімейний кодекс України⁹ та Закон «Про освіту»¹⁰, які визначають основні напрями державної політики й гарантії у сфері сімейних, освітніх та соціальних відносин.

Водночас фундаментальним джерелом у цій сфері є Конвенція ООН про права дитини 1989 року, ратифікована Україною у 1991 році¹¹. Вона вперше комплексно закріпила систему громадянських, політичних, соціальних та культурних прав дітей. Особливе значення має положення Конвенції, за яким у всіх діях, що стосуються дітей, першочергово враховуються їхні найкращі інтереси. Саме міжнародні стандарти формують методологічну основу для національного законодавства щодо статусу дітей.

У науковій літературі правовий статус дитини визначається як динамічна система, що формується під впливом природно-правових цінностей та закріплюється у позитивному законодавстві. Як слушно підкреслює Н. М. Крестовська, ювенальний статус не є статичним утворенням, а змінюється залежно від соціально-правових умов, відображаючи еволюцію поглядів суспільства на місце дитини у правовій системі¹². Подібної позиції дотримується й низка інших дослідників, які зазначають, що сучасне право чітко фіксує специфіку правового статусу дитини як носія особливих характеристик, відмінних

⁷ Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254k/96-вр> (дата звернення: 12.09.2025).

⁸ Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 13.09.2025).

⁹ Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 № 2947-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2947-14> (дата звернення: 12.09.2025).

¹⁰ Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2145-19> (дата звернення: 12.09.2025).

¹¹ Конвенція про права дитини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 25.08.2025).

¹² Крестовська Н.М. Ювенальний правовий статус. Наукові праці Одеської національної юридичної академії / гол. ред. С.В. Ківалов. Одеса : Юридична література, 2009. Т. 8. С. 278–284.

від дорослої людини, що, у свою чергу, потребує створення окремих механізмів правового захисту¹³.

Водночас динамічний характер правового статусу проявляється і у ступеневій реалізації прав дитини: законодавство відрізняє правовий статус малолітніх (до 14 років) та неповнолітніх (14–18 років), що свідчить про поетапне набуття дієздатності та самостійності у реалізації прав і виконанні обов'язків¹⁴. Такий підхід підтверджує тезу про те, що правовий статус дитини трансформується відповідно до її віку, рівня соціальної зрілості та потреб у правовому захисті. Загальна правоздатність дитини виникає з моменту народження і є рівною для всіх, однак її дієздатність формується поступово, у міру досягнення певного віку. Це визначає ступеневий характер правового статусу: від абсолютної залежності від батьків до поступового набуття можливості самостійно реалізовувати окремі права, зокрема право висловлювати власну думку у сімейних відносинах чи в освітньому процесі.

Крім того, у наукових джерелах правовий статус дитини трактується як сукупність прав, свобод та обов'язків, закріплених у нормах національного та міжнародного права, що визначають становище дитини у суспільстві. Так, О. Ригіна¹⁵ наголошує, що цей статус відрізняється від статусу дорослої особи тим, що він завжди має спеціальний характер і передбачає посилений правовий захист, зумовлений фізичною та психічною вразливістю неповнолітніх. Дослідниця підкреслює, що правовий статус дитини є комплексним утворенням: він включає громадянські, політичні, соціальні та культурні права, а також має багатовимірний характер і охоплює як правоздатність, так і обмежену дієздатність. При цьому у національному законодавстві закріплено певні вікові межі, які безпосередньо впливають на особливості реалізації прав – від народження до досягнення повноліття.

Не менш важливою складовою є врахування категорій «потреби дитини» та «інтереси дитини», які виступають не лише моральними чи соціальними орієнтирами, а й правовими критеріями, що мають враховуватися при визначенні її правового статусу та забезпеченні належного правового захисту. У цьому контексті фундаментальне

¹³ Курило Т., Баранкевич А. Особливості правового статусу дитини у Цивільному кодексі України. Юридичний вісник, 2020/2. С. 108-114. DOI <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i2.1711>

¹⁴ Сердечна І. Дитина як учасник зобов'язальних правовідносин. Університетські наукові записки, 2021, № 1 (79), С. 64-72. DOI 10.37491/UNZ.79.6

¹⁵ Ригіна О.М. «Правовий статус дитини», «права дитини», «потреби дитини», «інтереси дитини»: загальнотеоретична характеристика. Юридичний науковий електронний журнал. № 8/2021 С. 28-30. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-8/5>

значення має принцип «найкращих інтересів дитини» (best interests of the child), закріплений у Конвенції ООН про права дитини, який вважається основоположним у процесі формування та реалізації правового статусу неповнолітніх.

Особливої уваги заслуговує правовий статус дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів. У науковій літературі він визначається як спеціальний різновид загального статусу дитини, що передбачає додаткові гарантії з огляду на підвищену вразливість цієї категорії. Введення такого статусу в Україні обумовлене реаліями сучасності: діти, які проживають у районах бойових дій або втратили батьків унаслідок війни, опинилися в особливо небезпечних умовах, що вимагає запровадження спеціальних пільг і гарантій. Науковці, зокрема Д. Чижов¹⁶ та А. Пшенична¹⁷, обґрунтовують необхідність виокремлення різних різновидів цього статусу: для дітей, переміщених із тимчасово окупованих територій, для тих, хто продовжує проживати на таких територіях, а також для дітей, чії батьки брали участь у бойових діях, загинули або були оголошені безвісти зниклими. Це свідчить про поступове розширення поняття спеціального правового статусу дитини-жертви війни, передбачаючи його диференціацію залежно від конкретних обставин та рівня зазваної шкоди.

Отже, правовий статус дітей, які постраждали від воєнних дій та збройних конфліктів, поєднує загальні права дитини із додатковими гарантіями захисту, спрямованими на подолання наслідків війни, відновлення їхніх порушених прав, соціальну інтеграцію та забезпечення найкращих інтересів дитини в умовах збройної агресії. У цьому контексті важливо підкреслити, що його зміст не обмежується декларативним закріпленням у законодавстві, а конкретизується через систему окремих прав і свобод, які набувають особливого значення в умовах війни.

Виходячи з цього, правовий статус дітей-жертв війни справді має комплексний характер, адже охоплює весь спектр прав і свобод, закріплених як у Конституції України, так і в міжнародних актах. Насамперед це цивільні права, зокрема право на життя, гідність, свободу та особисту недоторканність, а також право на збереження індивідуальності, імені та громадянства. Саме вони у воєнний час

¹⁶ Чижов Д.А. Соціально-правовий захист прав дітей в умовах проведення АТО в Україні. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 1. С. 96–101. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/1/19.pdf> (дата звернення: 13.09.2025).

¹⁷ Пшенична А. В. Адміністративно-правове забезпечення прав дітей в умовах проведення антитерористичної операції : дис. канд. юр. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Пшенична Аліна Володимирівна – Київ, 2016. – 238 с.

знають найбільшої загрози, оскільки діти стають жертвами поранень, викрадень, незаконного вивезення за кордон чи примусового переміщення. Політичні права дітей реалізуються обмежено, проте їх забезпечення здійснюється через представництво батьків, опікунів або держави, а особливого значення у цьому контексті набуває право дитини бути вислуханою у процесах, що безпосередньо її стосуються (ст. 12 Конвенції ООН про права дитини).

Разом із тим, комплексність статусу дітей-жертв війни виявляється не лише у сфері цивільних та політичних прав, а й у соціальних, культурних та економічних правах, які набувають особливого значення в умовах збройної агресії. Соціальні права постають однією з ключових складових статусу, оскільки охоплюють доступ до медичної допомоги, освіти, житла та соціального забезпечення. Для дітей, які постраждали від війни, вони реалізуються через безкоштовне харчування у школах, першочергове забезпечення місцями у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку, а також через створення програм психологічної реабілітації. Поряд із цим культурні права забезпечують збереження національної ідентичності, мови, релігії та культурної спадщини. Для переміщених дітей чи тих, кого депортували на окуповані території, реалізація цих прав часто ускладнюється через політику примусової асиміляції. Не менш вагомими є економічні права, що гарантують належний рівень життя та матеріальне забезпечення. Для дітей, які втратили батьків унаслідок війни, ці права реалізуються через державні виплати, опікунські механізми та спеціальні соціальні програми.

Отже, комплексність правового статусу дітей, які постраждали від воєнних дій та збройних конфліктів, означає не лише формальне закріплення окремих прав у законодавстві, а й необхідність їх системного та взаємопов'язаного забезпечення. Право на освіту не може бути реалізоване без соціальних гарантій, а культурні права тісно пов'язані з громадянськими і соціальними. Таким чином, дитина, постраждала від воєнних дій та збройних конфліктів, повинна бути захищена у всіх сферах життя – від фізичного виживання до духовного розвитку, що вимагає від держави побудови цілісної системи адміністративних механізмів.

Важливим аспектом є спеціалізований характер статусу. Він зумовлений тим, що діти, які постраждали від війни, перебувають у виняткових умовах і потребують додаткових правових гарантій. Спеціалізованість виявляється у наданні таких пільг, як безкоштовне харчування, першочергове оздоровлення, доступ до психологічної й медичної реабілітації, а також у врахуванні соціальних наслідків війни – втрати батьків, депортації чи перебування в полоні. Більше того, дослідники обґрунтовують доцільність диференціації статусу залежно

від конкретних обставин: для дітей, що залишаються на окупованих територіях, для внутрішньо переміщених осіб або для тих, чії батьки загинули чи зникли безвісти. Такий підхід забезпечує більш адресний і ефективний захист.

Не менш показовою є динамічність правового статусу. Вона проявляється як у поступовому зростанні дієздатності дитини з віком, так і в залежності від зовнішніх обставин, у яких вона перебуває. Наприклад, діти, що проживають у зоні активних бойових дій, потребують інших гарантій, ніж ті, які були переміщені у відносно безпечні регіони. Крім того, розвиток законодавства зумовлює трансформацію статусу: якщо спершу було закріплено лише загальне поняття, то згодом виникла потреба деталізації процедур і розширення гарантій. Це підтверджує, що статус є гнучким і здатним пристосовуватися до нових викликів.

Однак реальне наповнення статусу можливе лише за умови належного адміністративно-правового забезпечення. Хоча законодавство встановило відповідні процедури, на практиці вони часто виявляються надмірно бюрократичними. Відсутність єдиного реєстру постраждалих дітей, труднощі з наданням документів, залежність обсягу допомоги від фінансових можливостей місцевих громад знижують ефективність механізмів. Тому особливого значення набуває міжвідомча координація та впровадження міжнародних рекомендацій (UNICEF, Рада Європи), які передбачають створення єдиної системи довгострокового супроводу дітей-жертв війни.

Нарешті, цільова спрямованість цього статусу полягає у відновленні порушених прав, забезпеченні найкращих інтересів дитини та формуванні довгострокових гарантій. Йдеться не лише про невідкладну допомогу, а й про створення умов для соціальної адаптації, професійного розвитку й інтеграції у суспільство після завершення конфлікту. Таким чином, правовий статус дітей-жертв війни виходить за межі формальних декларацій, набуваючи гуманітарного виміру, спрямованого на забезпечення майбутнього цих дітей.

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що правовий статус дітей, які постраждали від воєнних дій та збройних конфліктів, виступає багатовимірним правовим інститутом, який поєднує комплексність, спеціалізованість, динамічність, адміністративно-правове забезпечення та цільову спрямованість. Він є змінним, залежить від віку та життєвих обставин дитини, а також від розвитку законодавства, і лише за умови належного практичного наповнення здатний забезпечити реалізацію принципу найкращих інтересів дитини та гармонізацію національної системи захисту дитинства з міжнародними стандартами.

Ключовими ознаками цього статусу виступають:

- **комплексність**, що охоплює весь спектр прав і свобод – цивільних, політичних, соціальних, культурних та економічних, закріплених як у Конституції України, так і в міжнародних договорах;
- **спеціалізованість**, яка обумовлюється особливим становищем дітей, що зазнали фізичної, психологічної чи соціальної шкоди, були переміщені, втратили батьків або пережили інші наслідки війни;
- **динамічність**, що передбачає зміну змісту правового статусу залежно від рівня загроз і шкоди, а також його диференціацію для різних категорій дітей, які постраждали від воєнних дій та збройних конфліктів;
- **адміністративно-правове забезпечення**, завдяки якому статус реалізується через спеціальні процедури, визначені законодавством України;
- **цільова спрямованість**, що полягає у відновленні порушених прав, забезпеченні найкращих інтересів дитини та створенні умов для її повної інтеграції у суспільство.

Таким чином, правовий статус дітей, які постраждали від воєнних дій та збройних конфліктів, виступає не лише теоретичною юридичною категорією, а й практичним інструментом захисту найуразливішої групи населення в умовах збройної агресії. Його багатовимірність забезпечує охоплення всіх сфер життя дитини, а спеціалізованість і динамічність дозволяють адаптувати гарантії до конкретних умов війни та її наслідків. Ефективність цього статусу значною мірою залежить від дієвості адміністративно-правових процедур і здатності держави реалізувати принципи найкращих інтересів дитини. У підсумку саме гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами створює основу для повноцінної соціальної інтеграції дітей-жертв війни та відновлення їхніх прав.

2. Нормативне визначення правового статусу дитини – жертви війни в Україні та його еволюція

Питання правового статусу дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, є відносно новим для національної правової системи України. Воно постало як реакція на безпрецедентний масштаб збройної агресії проти України, що поставила під загрозу життя, здоров'я та розвиток дітей. Формування чіткого законодавчого визначення цього статусу має не лише декларативне, а й практичне значення: воно дозволяє визначити коло осіб, на яких поширюється державний захист, забезпечити адресність заходів підтримки та створити нормативну основу для розроблення адміністративних процедур його реалізації. Водночас національне законодавство не виникає у відриві від глобальних тенденцій, а спирається на міжнародно-

правові зобов'язання України, які визначають загальні стандарти захисту прав дитини під час війни.

Зобов'язання України у сфері захисту дітей у збройних конфліктах насамперед впливають із Конвенції ООН про права дитини від 20 листопада 1989 року, ратифікованої Україною у 1991 році¹⁸. Відповідно до статті 4 Конвенції держава повинна вживати усіх необхідних **законодавчих, адміністративних і бюджетних заходів** для реалізації закріплених прав, а стаття 42 зобов'язує **поширювати знання** про Конвенцію серед дорослих і дітей. На цьому фундаменті будується вся система національних політик у сфері захисту дитинства в умовах війни.

Ключовим для воєнного контексту є зміст статті 38 Конвенції: держави-учасниці зобов'язуються **поважати норми міжнародного гуманітарного права**, що застосовуються до дітей у збройних конфліктах, і **забезпечувати їх захист та догляд**. Це означає, по-перше, узгодження національних правил із вимогами Женевських конвенцій і Додаткових протоколів; по-друге, створення дієвих механізмів **попередження залучення дітей до бойових дій, їх евакуації та безпечного розміщення, доступу до медичної й психологічної допомоги, а також сімейного возз'єднання** там, де це можливо. Відтак стаття 38 не існує ізольовано, а зчитується в системі з іншими положеннями Конвенції.

Справді, Конвенція не містить спеціального терміна «дитина-жертва війни» (дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів), однак вона формує **нормативну рамку** через сукупність загальних і спеціальних гарантій. Так, стаття 2 закріплює **недискримінацію** у доступі до захисту; стаття 3 встановлює **принцип найкращих інтересів дитини** як орієнтир для будь-якого рішення органів влади; стаття 6 гарантує **право на життя, виживання і розвиток**; статті 7–8 – **право на ім'я, громадянство та ідентичність**, що критично важливо при переміщеннях та роз'єднанні сімей. Стаття 9 регламентує **розлучення з батьками** й контакти з ними, а стаття 10 – **сімейне возз'єднання** у транскордонних ситуаціях. Для дітей-біженців або шукачів притулку діє стаття 22, яка вимагає від держави **особливої охорони та гуманітарної допомоги**.

Паралельно Конвенція визначає блок прав, без яких неможливе відновлення після травматичної події: стаття 24 – **право на охорону здоров'я** (включно з психічним), стаття 28 – **право на освіту** (в тому числі в альтернативних і гнучких формах навчання під час переміщення), стаття 31 – **право на відпочинок і дозвілля**, а стаття 39

¹⁸ Конвенція про права дитини. URL: https://zako.n.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 25.08.2025).

прямо зобов'язує державу забезпечити **фізичне і психологічне відновлення та соціальну реінтеграцію** дітей, які стали жертвами будь-яких форм зловживань чи конфліктів. Важливо й те, що стаття 12 гарантує **право дитини бути вислуханою** у всіх провадженнях, що її стосуються (соціальних, адміністративних, судових), – отже, під час надання спеціальних статусів і призначення допомоги має забезпечуватися процедурна участь самої дитини з урахуванням її віку та зрілості.

Окремий обов'язок держави – **запобігання жорсткому поводженню** та позасудовому позбавленню волі (ст. 37), **боротьба з викраденнями** (ст. 35) і **сексуальною експлуатацією** (ст. 34), що набуває особливої гостроти в умовах окупації, депортацій та примусових переміщень. Водночас імплементація Конвенції вимагає не лише «правил на папері», а й створення **інституційної інфраструктури**: спеціалізованих служб у справах дітей, міжвідомчої координації, підготовки фахівців (соціальних працівників, педагогів, лікарів, поліцейських), адаптованих протоколів і методик ідентифікації та супроводу дітей, постраждалих від війни.

З огляду на це важливим елементом є **моніторинг і підзвітність**: стаття 44 Конвенції зобов'язує держави регулярно подавати доповіді до Комітету ООН з прав дитини, включаючи розділи про ситуацію в умовах збройного конфлікту, доступ до послуг і результати реабілітації та інтеграції. Для змістовного звітування держава має розбудовувати **систему збору й дезагрегації даних** (за віком, статтю, статусом переміщення, видом шкоди тощо), що, своєю чергою, підвищує якість політик і цільовість допомоги.

Таким чином, попри відсутність у Конвенції уніфікованого визначення «дитини-жертви війни», її норми та загальні принципи (недискримінація, найкращі інтереси, право на життя та розвиток, участь дитини) задають **концептуальні орієнтири** для національного законодавця. Саме на цій основі Україна розробляє **спеціальні правові режими** і процедури – від надання статусу «дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів» до комплексних програм реабілітації та соціальної інтеграції – забезпечуючи, щоб міжнародні зобов'язання були перетворені на реальні, відчутні для дитини гарантії захисту й відновлення.

Факультативний протокол до Конвенції ООН про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах (2000 р.; Україна ратифікувала у

2004 р.)¹⁹ задає підвищений стандарт захисту неповнолітніх і конкретизує обов'язки держав. По-перше, він забороняє **примусову** мобілізацію осіб, яким не виповнилося 18 років, та покладає на держави обов'язок уживати всіх можливих заходів, аби військовослужбовці до 18 років **не брали безпосередньої участі** у бойових діях. По-друге, якщо національне право допускає **добровільний** набір осіб, молодших 18 років, держава повинна встановити суворі запобіжники: підвищену мінімальну вікову планку, поінформовану згоду, підтвердження віку, відсутність примусу. По-третє, протокол поширює заборону на **недержавні збройні формування**: вони за жодних обставин не можуть вербувати чи використовувати у воєнних діях осіб до 18 років. Водночас документ підкреслює позитивні зобов'язання держави щодо **фізичної та психологічної реабілітації й соціальної реінтеграції** дітей, які стали жертвами конфлікту, а також містить процедурні приписи щодо поширення інформації, міжвідомчої координації та звітування перед Комітетом ООН з прав дитини. Таким чином, Протокол не лише підсилює ст. 38 Конвенції (яка історично толерувала нижчу 15-річну межу участі у бойових діях), а й створює «дорожню карту» для національної політики: **профілактика вербування – захист – демобілізація – реабілітація – реінтеграція**. Саме ці елементи стали нормативною опорою для формування в українському праві категорії «дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів» і подальшого процедурного порядку надання відповідного статусу.

Не менш значущою є й архітектоніка міжнародного гуманітарного права. **Женевські конвенції 1949 р.**²⁰ і **Додаткові протоколи 1977 р.**^{21,22} закріплюють спеціальний режим охорони дітей як осіб, що користуються захистом у збройних конфліктах. Зокрема, Протокол I (міжнародні конфлікти) у ст. 77 вимагає забезпечити дітям **особливу повагу та захист**, забороняє їх вербування і участь у воєнних діях до досягнення 15 років, а також передбачає заходи з воз'єднання сімей. Протокол II (неміжнародні конфлікти) у ст. 4(3) забороняє вербування

¹⁹ Факультативний протокол до Конвенції ООН про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_795#Text (дата звернення: 25.08.2025).

²⁰ Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War. URL: <https://www.refworld.org/legal/agreements/icrc/1949/en/32227> (дата звернення: 25.08.2025).

²¹ Protocol Additional To The Geneva Conventions Of 12 August 1949, And Relating To The Protection Of Victims Of International Armed Conflicts (Protocol I), Of 8 June 1977. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/assets/treaties/470-AP-I-EN.pdf> (дата звернення: 25.08.2025).

²² Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and Relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II). URL: <https://www.refworld.org/legal/agreements/icrc/1977/en/14705> (дата звернення: 25.08.2025).

та використання осіб до 15 років, вимагає забезпечити їх догляд та освіту. Поряд із цим діють базові принципи МГП – **розрізнення** (заборона нападів на цивільне населення), **пропорційність і заборона безадресного насильства**; Конвенція IV також забороняє **насильницькі переміщення, депортації** цивільних (ст. 49) та **захоплення заручників** (ст. 34), передбачає опіку над дітьми-сиротами, сприяння їх навчанню й догляду (ст. 24, 50). У сукупності ці норми окреслюють «червоні лінії» щодо дітей: не бути мішенню, не бути інструментом війни, не бути переміщеними всупереч праву, не утримуватися як заручники, а у випадку шкоди – мати пріоритет у доступі до допомоги та відновлення.

Водночас міжнародна нормативна рамка не обмежується лише «жорсткими» договорами. Резолюції Ради Безпеки ООН (починаючи з № 1261 і далі) формують **концепцію шести «тяжких порушень»**²³ щодо дітей у конфліктах (убивства і каліцтва, вербування/використання, сексуальне насильство, напади на школи/лікарні, викрадення, перешкоджання гуманітарному доступу) і запроваджують **моніторингово-звітний механізм (MRM)**²⁴. Поряд із цим «м'яке право» – наприклад, **Паризькі принципи (2007)** щодо дітей, пов'язаних із збройними силами чи групами, – деталізує стандарти демобілізації, сімейного возз'єднання та довгострокової реінтеграції. Саме ці підходи були інкорпоровані у практичні політики держав і міжнародних організацій (UNICEF, МКЧХ) та стали методичною базою для побудови національних процедур підтримки дітей-постраждалих²⁵.

Отже, хоча наведені міжнародні акти **не містять «універсального» легального визначення** категорії «дитина, яка постраждала від війни», вони надають **концептуальну матрицю**: визначають вікові та процесуальні запобіжники, окреслюють заборонені практики й типи шкоди, фіксують позитивні зобов'язання держав – від профілактики до реабілітації – та створюють механізми моніторингу і підзвітності. Відтак національний законодавець, зважаючи на специфіку внутрішніх викликів (масові переміщення, окупація, депортації, загибель чи полон

²³ United Nations Children's Fund (UNICEF). Six grave violations against children in times of war [Електронний ресурс] // UNICEF. 30 May 2024. URL: <https://www.unicef.org/children-under-attack/six-grave-violations-against-children> (дата звернення: 13.09.2025).

²⁴ Office of the Special Representative of the Secretary-General for Children and Armed Conflict. The Six Grave Violations Against Children During Armed Conflict: The Legal Foundation (Working Paper No. 1) [Електронний ресурс] / United Nations. URL: https://childrenandarmedconflict.un.org/publications/WorkingPaper-1_SixGraveViolationsLegalFoundation.pdf (дата звернення: 13.09.2025).

²⁵ Save the Children, UNICEF, United Nations. Paris Principles: Operational Handbook [Електронний ресурс]. URL: <https://childrenandarmedconflict.un.org/wp-content/uploads/2023/01/Paris-Principles-Handbook.pdf> (дата звернення: 13.09.2025).

батьків, психологічна травматизація), отримує легітимні підстави для вироблення **власного визначення і процедури надання статусу**, наповнюючи їх конкретними гарантіями захисту, відновлення та соціальної інтеграції дітей у повній відповідності з міжнародними стандартами.

В Україні вперше правове визначення категорії дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій, було закріплено у Законі України «Про охорону дитинства»²⁶ (ст. 1, у редакції 2017 року). Це положення стало ключовим кроком у формуванні національної правової системи захисту дитинства в умовах збройної агресії. Законодавець визначив, що до зазначеної категорії належать діти, які в результаті збройних конфліктів: отримали поранення, контузію або каліцтво; зазнали фізичного, сексуального чи психологічного насильства; були викрадені або незаконно вивезені за межі України; а також ті, хто залучався до військових формувань чи незаконно утримувався, зокрема у полоні.

Таке визначення має кілька суттєвих особливостей. По-перше, воно охоплює як безпосередні фізичні наслідки війни (поранення, контузії, каліцтва), так і психологічні травми, що часто залишаються невидимими, але мають довготривалий негативний вплив на розвиток дитини. По-друге, воно враховує не лише випадки насильства з боку воюючих сторін, а й ситуації викрадень, незаконних переміщень та депортацій, які є типовими практиками в умовах збройних конфліктів і створюють додаткові загрози для життя та безпеки дітей. По-третє, законодавство відображає міжнародну проблему залучення дітей до збройних формувань, що є одним із найтяжчих порушень міжнародного гуманітарного права та прав дитини, і закріплює чітке визнання таких дій як підстави для надання спеціального статусу.

Таким чином, українське законодавство не обмежалося лише відтворенням базових міжнародних норм, а пішло далі, надавши більш комплексне розуміння шкоди, завданої дітям у війні. Це свідчить про прагнення держави враховувати всі можливі форми вразливості неповнолітніх – від фізичних травм до психологічних розладів та соціальної дезадаптації. Позитивним аспектом є також закріплення в законі положень, що відображають реалії сучасного збройного конфлікту в Україні, зокрема масові викрадення й незаконні депортації дітей. У підсумку, таке правове визначення формує цілісний підхід до захисту дітей, постраждалих від війни, і створює передумови для

²⁶ Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 13.09.2025).

подальшої розробки спеціалізованих адміністративних процедур, спрямованих на їх соціальну реабілітацію та інтеграцію.

До внесення змін у 2017 році українське законодавство не передбачало спеціального правового статусу для дітей-жертв війни. Усі неповнолітні визнавалися державою як об'єкти загального соціального захисту, проте вони не виокремлювалися у специфічну категорію, що враховувала б унікальні ризики та потреби дітей, які зазнали впливу збройних конфліктів. Такий підхід мав здебільшого декларативний характер і не забезпечував цільових механізмів підтримки для найуразливіших груп.

Події після 2014 року, коли збройна агресія Російської Федерації призвела до окупації частини Донецької та Луганської областей і розгортання активних бойових дій, наочно продемонстрували гостру необхідність у правовому виокремленні дітей, які безпосередньо постраждали від війни. Тисячі неповнолітніх були змушені залишати свої домівки через постійні обстріли, руйнування житла чи пряму загрозу життю. Значна кількість дітей отримала фізичні поранення, а ще більше зазнали глибоких психологічних травм, пов'язаних із тривалим стресом, втратою близьких чи пережитим насильством. Водночас почастишали випадки викрадень та незаконних переміщень неповнолітніх на тимчасово окуповані території або навіть за межі України, що поставило під загрозу їхнє життя та розвиток²⁷.

Крім того, фіксувалися факти залучення дітей до діяльності незаконних збройних формувань – як у бойових діях, так і в допоміжних ролях. Подібні практики становлять грубе порушення норм міжнародного гуманітарного права та підкреслюють особливу вразливість цієї категорії²⁸. Усі перелічені явища виявили серйозну прогалину у вітчизняному законодавстві: відсутність спеціального правового статусу не дозволяла адекватно відреагувати на комплексні виклики, які постали перед дітьми в умовах війни, і створювала правову невизначеність у питаннях їхнього захисту.

Унаслідок збройного конфлікту на Сході України та анексії Автономної Республіки Крим ситуація із забезпеченням прав людини, зокрема прав дітей, набула критичного характеру. Ще до початку цих подій на обліку соціальних служб перебувало понад 386 тисяч сімей, що

²⁷ Вікіпедія. Humanitarian situation during the war in Donbas [Електронний ресурс] // Wikipedia: The free encyclopedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Humanitarian_situation_during_the_war_in_Donbas (дата звернення: 13.09.2025).

²⁸ Helsinki Foundation for Human Rights. Engagement of children in armed formations during the military conflict in Donbas [Electronic resource]. – Warsaw : HFHR, 2022. – 28 p. URL: <https://hfhr.pl/upload/2022/01/zaangaz-owanie-dzieci-w-formacje-zbrojne-podczas-konfliktu-militarnego-w-donbasie.pdf> (дата звернення: 13.09.2025).

опинилися у складних життєвих обставинах, у яких виховувалося понад 609 тисяч дітей. До цієї категорії додалися понад 1 мільйон вимушених переселенців, серед яких кожна шоста особа була дитиною²⁹. За даними, озвученими делегацією України під час відкритих дебатів Ради Безпеки ООН щодо дітей і збройних конфліктів, від початку війни на сході України загинуло 68 дітей і ще 186 отримали поранення³⁰. Водночас, за повідомленням Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ), загалом унаслідок конфлікту постраждало близько 580 тисяч дітей³¹.

Таким чином, реалії збройної агресії виявили масштабність і комплексність загроз для дітей в Україні, що зумовило нагальну потребу перегляду підходів держави до їхнього правового статусу та суттєвого посилення системи захисту найуразливішої категорії населення. У відповідь на ці виклики законодавчі зміни 2017 року стали першим кроком держави до нормативного врегулювання проблеми: саме тоді вперше на законодавчому рівні було закріплено категорію «дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів». Це дало змогу започаткувати формування цільових механізмів соціального захисту, визначити спеціальні гарантії та окреслити адміністративні процедури документування такого статусу. У такий спосіб Україна не лише здійснила важливий крок у напрямі гармонізації національної системи охорони дитинства з міжнародними стандартами, а й продемонструвала готовність врахувати власний трагічний досвід війни для створення більш ефективною системи захисту дітей.

Важливо зазначити, що упродовж 2017–2022 років правове поняття «дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів» залишалось переважно декларативним і малозастосовуваним у практичній площині. Попри закріплення цієї категорії у Законі України «Про охорону дитинства»³², відсутність чітких механізмів її реалізації значно обмежувала можливість дітей та їхніх законних представників отримати відповідний статус і пов'язані з

²⁹ Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення соціального захисту дітей та підтримки сімей з дітьми» № 2254 від 27 лютого 2015 року. [Електронний ресурс]. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/GH1QM00A> (дата звернення: 13.09.2025).

³⁰ 68 дітей загинули за час конфлікту на сході України. [Електронний ресурс]. URL: <http://www.volynpost.com/news/72931-68-ditejzagynuly-za-chas-konfliktu-na-shodi-ukrainy> (дата звернення: 13.09.2025).

³¹ Ukraine Humanitarian Situation Report No. 53. [Електронний ресурс]. URL: https://www.unicef.org/appeals/files/UNICEF_Ukraine_Humanitarian_Sitrep_Dec_2016.pdf (дата звернення: 13.09.2025).

³² Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 13.09.2025).

ним гарантії. Проблема полягала насамперед у недостатній нормативній конкретизації: процедура була надмірно формалізованою, вимагала надання документів, які у багатьох випадках були втрачені під час бойових дій чи евакуації, а також не передбачала дієвих інструментів підтвердження психологічних травм чи інших форм шкоди, які зазнали діти. У результаті категорія залишалася в законодавстві радше символічним відображенням прагнення держави захищати дітей, ніж реально діючим інструментом.

Ситуація істотно змінилася лише у 2023 році, коли Кабінет Міністрів України ухвалив оновлений порядок надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів (постанова № 547 від 7 липня 2023 року³³). Новий документ не лише деталізував процедуру, а й розширив перелік підстав для надання статусу, що дало можливість враховувати ширший спектр обставин, у яких опинилися діти. Було спрощено механізми подання та підтвердження документів, передбачено більш гнучкі способи встановлення факту постраждалості, а також посилено міжвідомчу координацію. Завдяки цьому процедура стала більш доступною, а її практичне застосування – реальним інструментом забезпечення прав та соціальних гарантій дітей, які зазнали впливу війни. Таким чином, можна констатувати, що лише з 2023 року поняття «дитина-жертва війни» почало виходити за межі декларативної норми й перетворюватися на дієвий правовий механізм, здатний забезпечити комплексний захист і підтримку найбільш уразливих категорій неповнолітніх.

У Законі України «Про соціальний захист та підтримку дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, та внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання соціальних послуг та виплат»³⁴, прийнятому у 2024 році, було запропоновано суттєво оновлене визначення категорії «дитина, яка постраждала внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України». Воно значно розширило попередній підхід і врахувало сучасні виклики воєнного часу, сформувавши більш комплексну правову конструкцію. За цим Законом суб'єктний склад

³³ Про внесення змін до Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2023 № 547 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/547-2023-%D0%BF> (дата звернення: 29.08.2025)

³⁴ Про соціальний захист та підтримку дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, та внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання соціальних послуг та виплат : Закон України від 08.10.2024 № 3999-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3999-20#Text> (дата звернення: 13.09.2025).

охоплює не лише громадян України, а й іноземців та осіб без громадянства, які перебували на території України на законних підставах. Це положення закріплює принцип універсального захисту дитини незалежно від її громадянства чи правового статусу, що узгоджується з міжнародними стандартами у сфері прав людини.

Визначення було істотно розширене за рахунок включення різних форм шкоди. До переліку потрапили не лише поранення, каліцтва чи контузії, а й інші ушкодження здоров'я, сексуальне та психологічне насильство, а також травмування, отримані ще на стадії пренатального розвитку. Таким чином, законодавець визнав як матеріальні, так і нематеріальні форми шкоди, що значно розширює обсяг державних гарантій. В окрему групу підстав внесено форми примусового переміщення: депортацію, внутрішнє переміщення та залишення місця проживання чи перебування з метою уникнення наслідків збройної агресії. Це положення відповідає реаліям масових міграційних процесів, з якими зіткнулася Україна, і гарантує захист усім категоріям дітей, що зазнали примусового переміщення.

Важливою новелою стало закріплення територіального критерію: сам факт перебування дитини у зоні бойових дій, тимчасової окупації чи блокади визнається достатньою підставою для надання статусу. Такий підхід спрощує процедуру документування, усуває надмірні бюрократичні вимоги й забезпечує оперативність реагування з боку держави.

Значне розширення змісту визначення також відбулося через включення випадків втрати батьків, опікунів або піклувальників, а також позбавлення батьківського піклування внаслідок збройної агресії. Це положення дозволяє врахувати непрямі, але не менш руйнівні наслідки війни для дітей, що істотно впливають на їхній психологічний стан і соціальне становище.

Варто відзначити, що з ухваленням Закону № 3999-ІХ зроблено крок до усунення однієї з ключових прогалин попереднього законодавства – відсутності чіткого визначення психологічного насильства. Раніше поняття психологічної травми чи шкоди залишалося здебільшого оціночним і не мало нормативного наповнення, що ускладнювало його застосування в адміністративній практиці. Новий закон уперше надав розгорнуте визначення, у якому психологічне насильство розглядається як моральні та психологічні страждання (травми) дитини, що виникли внаслідок збройної агресії Російської Федерації. Законодавець конкретизував джерела такого насильства, пов'язавши їх не лише з прямими наслідками воєнних дій (поранення, контузії, каліцтва, інші тілесні ушкодження), а й із широким спектром обставин: фізичним та сексуальним насильством, викраденнями, примусовим переміщенням

або депортацією, внутрішнім і зовнішнім переміщенням, залишенням місця проживання через бойові дії, залученням до військових формувань чи незаконним утриманням.

Особливістю нової редакції є те, що вона включає також випадки, коли дитина стала свідком жорстоких подій – ракетних обстрілів, травмування чи загибелі людей. Це суттєво розширює можливості адміністративної практики, адже вперше на рівні закону закріплено, що травматичний досвід може бути не лише результатом безпосереднього насильства щодо дитини, а й наслідком сприйняття нею актів насильства чи смерті інших людей. Таким чином, психологічне насильство визначається як багатовимірна категорія, яка охоплює як прямі, так і непрямі впливи війни на психіку неповнолітніх.

Разом із тим, попри деталізацію самого поняття, у законі все ще відсутній чіткий механізм його доведення та документального підтвердження. Не визначено, які саме інструменти мають застосовувати органи влади для оцінки психологічних травм: чи достатньо висновку психолога, чи потрібне комплексне медико-психологічне обстеження, чи може враховуватися свідчення батьків і вчителів. Це створює ризик неоднакової практики в різних регіонах, коли доступ дитини до статусу залежатиме не від реальної наявності травми, а від готовності чи можливостей місцевих органів соціального захисту документально її підтвердити.

Отже, прийняття у 2024 році Закону № 3999-IX³⁵ стало якісно новим етапом у розвитку цього правового інституту. Визначення категорії «дитини, яка постраждала внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України» значно розширилося. Воно поширюється не лише на громадян України, а й на іноземців та осіб без громадянства, які перебували на території держави на законних підставах. Крім поранень та каліцтв, підставами для надання статусу визначені психологічні й сексуальні травми, шкода, завдана до народження, викрадення, примусове переміщення чи депортація, перебування в зоні бойових дій, на окупованих чи заблокованих територіях. Важливим є також включення випадків втрати батьків, опікунів чи піклувальників, а також позбавлення батьківського піклування внаслідок збройної агресії. Такий підхід суттєво розширює коло осіб, які підлягають спеціальному захисту, і демонструє перехід від вузького формалізованого підходу до

³⁵ Про соціальний захист та підтримку дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, та внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання соціальних послуг та виплат : Закон України від 08.10.2024 № 3999-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3999-20#Text> (дата звернення: 13.09.2025).

максимально інклюзивного, який враховує багатомірність воєнного досвіду дітей.

Узагальнюючи проведений аналіз, можна зробити висновок, що еволюція визначення поняття «дитина – жертва війни» в українському законодавстві демонструє поступове розширення його змісту та наближення до міжнародних стандартів захисту прав дитини. Воно узгоджується з положеннями Конвенції ООН про права дитини та Факультативного протоколу щодо участі дітей у збройних конфліктах, а також із нормами міжнародного гуманітарного права, які забороняють вербування неповнолітніх, гарантують їм спеціальний захист і право на допомогу. Водночас українське законодавство пішло далі, визнавши підставами для надання статусу не лише фізичні наслідки війни, а й психологічні травми, викрадення, незаконні переміщення та депортацію дітей. Це дозволяє ширше охопити спектр шкоди, що завдається неповнолітнім у збройних конфліктах, ніж це прямо випливає з міжнародних документів, де подібні ситуації зазвичай кваліфікуються як порушення, але не як критерії спеціального статусу.

Важливим є й те, що формула «залучення до військових формувань», закріплена українським законодавцем, концептуально узгоджується з Паризькими принципами 2007 року, які трактують це поняття максимально широко, включаючи не лише бойові дії, а й виконання допоміжних функцій дітьми. Такий підхід дозволяє забезпечити право неповнолітніх на демобілізацію, возз'єднання з сім'ями та довгострокову соціальну інтеграцію. Ключовою відмінністю української моделі є також закріплення адміністративної процедури визнання статусу, що встановлюється урядовими актами та безпосередньо пов'язана із соціальними наслідками для дітей і їхніх сімей. У той час як міжнародні документи переважно задають стандарти й механізми моніторингу, українське законодавство забезпечує юридичну основу для конкретних процедур і пільг, які трансформують принципи у дієві інструменти захисту.

Водночас, попри очевидний прогрес у закріпленні в національному законодавстві України правового статусу дітей – жертв війни, чинне визначення має низку суттєвих недоліків, що знижують ефективність його практичного застосування.

По-перше, проблема полягає у фрагментарності правового регулювання. Поняття «дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів (збройної агресії Російської Федерації проти України)», закріплене у Законі України «Про охорону дитинства», новому Законі № 3999-IX і дотичних підзаконних актах, проте воно не знайшло комплексного відображення в інших суміжних сферах права. Законодавство про соціальний захист, охорону здоров'я чи освіту, яке

прямо стосується гарантій і підтримки дітей, не містить системного узгодження з цією категорією. Внаслідок цього в практиці органів влади виникають колізії та неоднакове застосування норм, що ускладнює доступ до передбачених пільг та послуг.

По-друге, статус має обмежений часовий вимір, оскільки він надається лише до досягнення дитиною 18-річного віку. Це означає, що непоодинокі випадки, коли особи зазнали травм, поранень або психологічних страждань у дитячому віці, але звернулися за допомогою вже після досягнення повноліття, залишаються поза сферою дії спеціального захисту. Такий підхід суперечить реальним потребам постраждалих, адже наслідки війни можуть зберігатися протягом усього життя, і відсутність правового механізму їх врахування призводить до прогалин у підтримці.

По-третє, слід наголосити на відсутності процедурної деталізації. Хоча поняття «дитини, яка постраждала від воєнних дій (збройної агресії Російської Федерації проти України)» існує в законодавстві, відсутні чітко врегульовані алгоритми підтвердження психологічних травм, випадків сексуального чи фізичного насильства, а також насильницького переміщення чи депортації. У результаті органи соціального захисту та інші уповноважені інституції стикаються з труднощами у документуванні фактів шкоди, а сім'ї часто залишаються без можливості належно довести право дитини на спеціальний статус.

По-четверте, простежується неповна відповідність міжнародним стандартам, передусім у сфері довгострокової реабілітації. Міжнародне право, зокрема Паризькі принципи та керівні настанови 2007 року, підкреслюють, що держави зобов'язані забезпечувати не лише негайний захист і допомогу дітям, а й створювати умови для їхньої тривалої соціальної інтеграції, психологічного відновлення та реабілітації. В українському законодавстві ці елементи поки що врегульовані лише частково, що знижує потенційну ефективність статусу та обмежує його значення як інструменту відновлення справедливості й забезпечення найкращих інтересів дитини.

Таким чином, сучасна правова конструкція, хоча й демонструє значний поступ у напрямі гармонізації з міжнародними нормами, все ще потребує доопрацювання. Подальший розвиток законодавства має бути спрямований на усунення фрагментарності, продовження підтримки після досягнення повноліття, деталізацію процедур документування та створення умов для тривалої реабілітації й соціальної інтеграції. Лише за таких умов українська модель зможе повною мірою відповідати принципу найкращих інтересів дитини та міжнародним стандартам захисту дитинства.

3. Адміністративно-правові механізми реалізації статусу дитини – жертви війни в Україні

Адміністративно-правові механізми реалізації статусу дитини-жертви війни становлять основу практичного втілення законодавчих норм у сфері захисту дитинства. Якщо нормативне закріплення спеціального статусу визначає правові рамки, то адміністративні процедури наповнюють їх реальним змістом і забезпечують доступ до соціальних гарантій. Український досвід засвідчив, що саме ефективність організаційно-правових механізмів стає вирішальним чинником у забезпеченні найкращих інтересів дитини.

Як було зазначено вище, формування адміністративно-правових механізмів реалізації статусу дитини-жертви війни в Україні відбулося поетапно: від первинного закріплення у законодавстві до поступового удосконалення процедур на рівні підзаконних актів. Однак для того, щоб ці механізми мали практичну дієвість, необхідним є чіткий розподіл компетенцій між органами державної влади та місцевого самоврядування, які безпосередньо реалізують положення законодавства. Саме аналіз їхніх повноважень та взаємодії становить наступний важливий крок у дослідженні.

Ефективність реалізації статусу дітей, які постраждали від воєнних дій та збройних конфліктів, безпосередньо залежить від чіткого визначення повноважень різних рівнів державної влади та органів місцевого самоврядування. Адже саме розподіл компетенцій формує основу адміністративно-правового механізму і забезпечує можливість практичного застосування законодавчих приписів.

На центральному рівні ключову роль у сфері захисту прав дітей – жертв війни, відіграє Верховна Рада України. Саме парламент визначає законодавчі засади функціонування цієї категорії та формує правові рамки спеціальних гарантій для найуразливіших груп неповнолітніх. Базовим нормативним актом у цій сфері став Закон України «Про охорону дитинства»³⁶, який у редакції 2017 року вперше закріпив категорію «дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів». Цей крок означав перехід від загального підходу до соціального захисту дітей до більш специфічного регулювання, яке враховувало реалії збройної агресії та потребу в особливих гарантіях.

Водночас важливо зазначити, що на початковому етапі законодавець обмежився лише формулюванням загальних положень, тоді як конкретні адміністративні механізми були покладені на Кабінет Міністрів України. Постанови уряду, зокрема № 268³⁷ від 2017 року, встановили порядок

³⁶ Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 13.09.2025).

³⁷ Про затвердження Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.04.2017

надання відповідного статусу, однак практика їх реалізації виявила низку проблем – від надмірної бюрократизації до обмеженості переліку соціальних гарантій.

Якісно новий етап розпочався у 2024 році після ухвалення Верховною Радою України спеціального Закону України № 3999-IX «Про соціальний захист та підтримку дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, та внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання соціальних послуг та виплат»³⁸. Цей закон не лише деталізував підстави надання статусу дітям-жертвам війни, а й заклав правові основи створення Державного реєстру дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії, визначив принципи міжвідомчої взаємодії та розширив коло суб'єктів, що беруть участь у виявленні та документуванні таких дітей. У такий спосіб парламент вийшов на новий рівень законодавчого забезпечення, наблизивши українську систему до міжнародних стандартів у сфері захисту дитинства. В результаті, компетенція Верховної Ради України пройшла шлях від встановлення загальних законодавчих рамок до створення комплексного правового інституту, що передбачає інтегровану модель захисту з акцентом на цифровізацію, міжвідомчу взаємодію та індивідуалізацію допомоги дітям, які постраждали від війни.

Кабінет Міністрів України виступає центральним координатором у сфері реалізації статусу дітей, які постраждали від воєнних дій та збройних конфліктів. Його компетенція охоплює затвердження порядку надання статусу, встановлення вимог до процедур документування, організацію міжвідомчої взаємодії та методичне керівництво діяльністю підпорядкованих органів. Саме урядові постанови 2017 року (№ 268³⁹) та 2023 року (№ 547⁴⁰) визначили алгоритм дій для органів соціального захисту, заявників і відповідних інституцій, що стало першою спробою запровадити адміністративний механізм реалізації нової категорії дітей-жертв війни. Проте на цьому етапі роль уряду обмежувалася переважно

№ 268 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 13.09.2025).

³⁸ Про соціальний захист та підтримку дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, та внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання соціальних послуг та виплат : Закон України від 08.10.2024 № 3999-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3999-20#Text> (дата звернення: 13.09.2025).

³⁹ Про затвердження Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.04.2017 № 268 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 13.09.2025).

⁴⁰ Про внесення змін до Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2023 № 547 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/547-2023-%D0%BF> (дата звернення: 13.09.2025).

ухваленням підзаконних актів та встановленням загальних процедурних рамок, які на практиці виявили низку проблем, зокрема надмірну бюрократизованість та відсутність ефективних механізмів міжвідомчої координації.

Якісні зміни у компетенції Кабінету Міністрів відбулися після ухвалення Закону № 3999-IX⁴¹ у 2024 році. Відтепер уряд не лише затверджує порядок реалізації статусу, а й відповідає за функціонування Державного реєстру дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії, встановлює порядок обміну інформацією між усіма задіяними інституціями та забезпечує координацію на центральному й регіональному рівнях. У такий спосіб Кабінет Міністрів перетворився з органу, що забезпечує формальне нормативне регулювання, на ключовий центр організації системної взаємодії, спрямованої на реальне втілення у життя гарантій для дітей-жертв війни. Це свідчить про еволюцію його компетенції від суто регламентуючих функцій до комплексної координаційної діяльності, яка визначає ефективність усієї моделі адміністративно-правового забезпечення у цій сфері.

Міністерство соціальної політики України традиційно виступає провідним органом у сфері забезпечення правового статусу дітей, які постраждали від воєнних дій та збройних конфліктів. Його компетенція охоплює загальне управління процесом надання статусу, координацію діяльності різних відомств, розробку методичних рекомендацій для органів соціального захисту на місцях, а також моніторинг дотримання прав і гарантій для неповнолітніх. У попередній період основний акцент робився на методичному керівництві та контролі за дотриманням адміністративних процедур, пов'язаних із підтвердженням статусу. Прийняття Закону № 3999-IX⁴² суттєво розширило роль і повноваження Міністерства соціальної політики. Відтепер воно не лише забезпечує нормативно-методичний супровід, а й координує ведення Державного реєстру дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії, здійснює моніторинг його роботи та відповідає за організацію міжвідомчої співпраці на всіх рівнях. Закон також істотно розширив коло суб'єктів, зобов'язаних виявляти дітей-жертв війни: до традиційних органів

⁴¹ Про соціальний захист та підтримку дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, та внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання соціальних послуг та виплат : Закон України від 08.10.2024 № 3999-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3999-20#Text> (дата звернення: 13.09.2025).

⁴² Про соціальний захист та підтримку дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, та внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання соціальних послуг та виплат : Закон України від 08.10.2024 № 3999-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3999-20#Text> (дата звернення: 13.09.2025).

соціального захисту додалися служби у справах дітей, освітні та медичні заклади, правоохоронні органи, військові адміністрації, а також міжнародні та громадські організації. Це зробило систему більш інтегрованою, відкривши можливість своєчасної ідентифікації та оперативного реагування на потреби дітей, які постраждали. В результаті, Міністерство соціальної політики перетворилося з органу, що виконував переважно функції методичного супроводу, на центральний координуючий центр, відповідальний за ефективне функціонування системи виявлення, документування та соціального супроводу дітей-жертв війни. Така трансформація значно підвищила потенціал національної системи захисту дитинства та наблизила її до міжнародних стандартів у сфері прав людини.

Міністерство охорони здоров'я України виконує ключову функцію у сфері підтвердження фактів поранення, контузії, каліцтва або психологічних травм дітей-жертв війни, а також організовує надання медичної та реабілітаційної допомоги. У свою чергу, Міністерство освіти і науки України забезпечує інтеграцію таких дітей у навчальний процес, створює умови для доступу до інклюзивної та дистанційної освіти, а також надає психологічну підтримку через шкільні служби, сприяючи відновленню їхнього психоемоційного стану та соціальної адаптації.

Органи соціального захисту населення до 2024 року залишалися основними виконавцями процедури, здійснюючи прийом заяв, перевірку документів і прийняття рішень про надання статусу. Проте після ухвалення Закону № 3999-IX⁴³ їхні повноваження значно розширилися: вони інтегрують дані до Реєстру, організовують взаємодію з іншими інституціями та координують роботу мультідисциплінарних команд. Аналогічно, служби у справах дітей, медичні та освітні заклади, які раніше виконували допоміжну роль, тепер стали повноцінними суб'єктами виявлення постраждалих дітей. Вони не лише надають відповідні довідки чи висновки, а й зобов'язані ініціювати внесення інформації до Реєстру та забезпечувати первинний соціальний супровід.

Суттєві зміни відбулися й у компетенції поліції та військових адміністрацій. Якщо раніше їхня участь обмежувалася розслідуванням випадків викрадення або незаконного переміщення дітей, то тепер вони виконують функцію повноцінних суб'єктів виявлення, збирають докази,

⁴³ Про соціальний захист та підтримку дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, та внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання соціальних послуг та виплат : Закон України від 08.10.2024 № 3999-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3999-20#Text> (дата звернення: 13.09.2025).

інформують про виявлених дітей і координують дії з соціальними та медичними службами.

Не менш важливою є діяльність органів опіки та піклування, які відповідають за призначення опікунів і піклувальників, здійснюють контроль за умовами проживання дитини, а також координують заходи з її соціальної інтеграції. Таким чином, у сучасних умовах система реалізації статусу дітей-жертв війни функціонує як багаторівнева та інтегрована модель, де кожен орган виконує чітко визначену роль, спрямовану на забезпечення комплексного захисту прав та інтересів дитини.

Важливою новелою, запровадженою Законом № 3999-IX⁴⁴, стало створення мультидисциплінарних команд, які формуються після внесення дитини до Державного реєстру. До складу таких команд входять соціальні працівники, психологи, медичні фахівці, педагоги, а також представники органів поліції чи ювенальної превенції. Їхня ключова функція полягає у здійсненні комплексної оцінки індивідуальних потреб дитини, розробленні плану допомоги та координації заходів соціального супроводу. Такий підхід свідчить про розширення компетенції органів державної влади, які відтепер забезпечують не лише формальне адміністративне підтвердження статусу, а й гарантують комплексну підтримку на наступних етапах.

Запровадження мультидисциплінарних команд стало абсолютною інновацією для української правової системи, адже раніше подібних механізмів не існувало. Їхня діяльність спрямована на подолання вузькоформального підходу до надання статусу та забезпечення індивідуалізованого захисту кожної дитини. У цьому полягає принципова відмінність нової моделі: статус більше не є лише юридичним фактом, а стає відправною точкою для створення цілісної системи реабілітаційних і соціальних заходів.

Згідно зі статтею 17 Закону № 3999-IX⁴⁵, діяльність мультидисциплінарних команд організовується у випадках, коли під час первинної оцінки індивідуальних потреб дитини виявлено особливо тяжкі наслідки війни. Йдеться про ситуації, пов'язані з отриманням

⁴⁴ Про соціальний захист та підтримку дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, та внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання соціальних послуг та виплат : Закон України від 08.10.2024 № 3999-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3999-20#Text> (дата звернення: 13.09.2025).

⁴⁵ Про соціальний захист та підтримку дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, та внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання соціальних послуг та виплат : Закон України від 08.10.2024 № 3999-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3999-20#Text> (дата звернення: 13.09.2025).

поранень чи каліцтва, набуттям інвалідності, викраденням, примусовим переміщенням або депортацією, залученням до військових формувань чи незаконним утриманням, у тому числі в полоні. Також підставою для створення такої команди є втрата батьків або одного з них, опікуна чи піклувальника, а також позбавлення дитини батьківського піклування внаслідок збройної агресії Російської Федерації.

Водночас закон залишає простір для гнучкості, надаючи Кабінету Міністрів України повноваження визначати додаткові випадки, за яких створення мультидисциплінарної команди є обов'язковим. Це дозволяє адаптувати механізм до нових викликів і потреб, що виникають у ході війни, та забезпечує можливість оперативного розширення практики у випадках, коли масштаб шкоди чи специфіка ситуації вимагають індивідуалізованого підходу.

Склад мультидисциплінарної команди також чітко регламентовано. До неї входять представники органів соціального захисту населення та служб у справах дітей, а також фахівці соціальної сфери – соціальні працівники, менеджери та спеціалісти з соціальної роботи. Обов'язковою є участь медичних працівників, зокрема спеціалістів із реабілітації та ерготерапевтів, а також освітян, серед яких психологи та педагогічні працівники. Особливу роль у складі команди відіграють представники сектору безпеки та оборони: працівники Національної поліції України, Служби безпеки України, підрозділів Збройних Сил України та Служби зовнішньої розвідки України. Закон також передбачає можливість залучення інших фахівців відповідно до індивідуальних потреб дитини, що дозволяє забезпечити максимально гнучкий і комплексний підхід.

Організація роботи мультидисциплінарної команди покладається на Кабінет Міністрів України, який визначає порядок її утворення, склад та повноваження. Це гарантує уніфікацію процедур на всій території України та забезпечує належний рівень міжвідомчої координації. Таким чином, діяльність мультидисциплінарних команд має на меті перехід від декларативного визнання статусу дитини-жертви війни до практичного забезпечення її потреб шляхом комплексної оцінки, розробки індивідуального плану допомоги та координації заходів соціального супроводу, медичної та психологічної реабілітації, освітньої інтеграції й правового захисту. Це є суттєвим кроком до побудови ефективної системи підтримки, яка відповідає міжнародним стандартам у сфері захисту дітей, що постраждали від збройних конфліктів.

На регіональному та місцевому рівнях ключову роль у реалізації статусу дітей-жертв війни відіграють органи місцевого самоврядування та їхні виконавчі структури, насамперед управління соціального захисту населення. Вони безпосередньо приймають заяви від батьків чи

законних представників, організують перевірку документів, ухвалюють рішення про надання статусу та забезпечують його практичну реалізацію. Важливу роль на цьому рівні відіграють також служби у справах дітей, які здійснюють координацію у випадках втрати батьків, встановлення опіки чи виявлення фактів насильства.

З прийняттям Закону № 3999-IX⁴⁶ компетенція органів місцевого самоврядування істотно розширилася. Якщо раніше вони здебільшого обмежувалися наданням соціальних послуг і виплат, то нині їхні обов'язки охоплюють інтеграцію даних у Державний реєстр дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій, а також активну участь у міжвідомчій взаємодії. Це означає, що громади перестали бути лише виконавцями рішень і стали повноцінними суб'єктами формування системи захисту, відповідальними за комплексний соціальний супровід постраждалих дітей. Важливою новацією стало закріплення можливості надання статусу не лише за місцем реєстрації, а й за місцем фактичного звернення, проживання або виявлення дитини. Такий підхід усунув суттєві бюрократичні бар'єри та зробив процедуру доступнішою.

Водночас залишається актуальною проблема перекладання значного обсягу обов'язків на органи місцевого самоврядування без належного фінансового й кадрового забезпечення. Незважаючи на те, що новий закон передбачає державний рівень координації та цифровізацію процесів, на практиці рівень ресурсної спроможності громад суттєво відрізняється. Це призводить до нерівного доступу до допомоги для дітей-жертв війни залежно від економічних можливостей конкретної громади. Таким чином, компетенція органів місцевого самоврядування, з одного боку, розширилася й наблизилася до системи захисту до міжнародних стандартів, а з іншого – виявила проблеми децентралізованої моделі, які потребують додаткових механізмів державної підтримки.

Узагальнюючи результати аналізу, слід відзначити, що компетенція органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері реалізації статусу дітей-жертв війни пройшла складну еволюцію – від фрагментарної та обмеженої моделі, орієнтованої переважно на органи соціального захисту, до інтегрованої системи, закріпленої у Законі № 3999-IX⁴⁷. Сучасна модель передбачає чіткий розподіл функцій між

⁴⁶ Про соціальний захист та підтримку дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, та внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання соціальних послуг та виплат : Закон України від 08.10.2024 № 3999-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3999-20#Text> (дата звернення: 13.09.2025).

⁴⁷ Про соціальний захист та підтримку дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, та внесення змін до деяких законодавчих актів

парламентом, урядом, центральними органами виконавчої влади та місцевими громадами, які спільно формують архітектуру захисту прав дітей. Особливе значення має створення Державного реєстру, механізмів багаторівневого виявлення постраждалих дітей та інституту мультидисциплінарних команд, що забезпечує більш комплексний підхід і відповідає міжнародним стандартам.

Разом із тим, практика демонструє низку проблем, які істотно впливають на ефективність системи. Передусім це надмірне перекладання фінансового та кадрового тягаря на органи місцевого самоврядування, що спричиняє нерівність у доступі дітей до соціальної підтримки залежно від спроможності громади. Не менш гострою є проблема кадрового дефіциту, особливо у сільських та прифронтових районах, де відсутність кваліфікованих психологів, соціальних працівників і реабілітологів обмежує можливості формування повноцінних команд. Додатковою перешкодою залишається брак міжвідомчої координації: хоча формально вона передбачена законодавством, на практиці взаємодія між соціальними, освітніми, медичними та правоохоронними структурами нерідко залишається декларативною.

Важливим викликом є також документування обставин, що стали підставою для надання статусу та створення мультидисциплінарної команди. Втрата документів під час бойових дій, складність підтвердження психологічних травм та недосконалість єдиних електронних механізмів суттєво гальмують своєчасність надання допомоги. У цих умовах значну роль відіграють міжнародні та громадські організації, які не лише надають фінансову підтримку, а й сприяють підготовці кадрів та розробці методичних матеріалів, тим самим компенсуючи прогалини державної системи.

Отже, визначення компетенції органів державної влади та місцевого самоврядування створює лише загальну рамку функціонування адміністративно-правового механізму захисту дітей-жертв війни. Проте ефективність цієї системи залежить не лише від формального розподілу повноважень, а й від практичної реалізації процедур, які забезпечують доступ дитини до відповідного статусу та передбачених ним соціальних гарантій. Саме порядок подання заяв, підтвердження обставин і документування фактів шкоди трансформує законодавчі приписи з декларативних положень у дієві інструменти захисту. Тому наступним етапом аналізу є дослідження процедур оформлення та документування

статусу дитини, яка постраждала від війни, що дозволяє оцінити, якою мірою нормативні норми втілюються у практичний захист прав дитини.

Адміністративні процедури оформлення та документування статусу дитини-жертви війни становлять ключовий елемент реалізації законодавчих приписів. Якщо на рівні законів визначається сама категорія та підстави для її виокремлення, то саме процедура подання заяв, підтвердження фактів і документування шкоди перетворює правову норму з декларативної у практично дієву. Еволюція цих процедур в Україні свідчить про поступовий перехід від бюрократично ускладнених і фрагментарних механізмів до більш інтегрованих та орієнтованих на потреби дітей, особливо після ухвалення у 2024 році Закону України «Про соціальний захист та підтримку дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, та внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання соціальних послуг та виплат»⁴⁸.

Практична реалізація цих ініціатив відбулася лише у 2017 році, коли були внесені зміни до Закону України «Про охорону дитинства»⁴⁹. Важливим нововведенням стало і визначення повноважень органів виконавчої влади у цій сфері. Закон встановив, що порядок надання статусу має бути визначений Кабінетом Міністрів України. Саме ця норма зумовила ухвалення Постанови Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2017 р. № 268 «Про затвердження Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів»⁵⁰, якою вперше було визначено адміністративну процедуру отримання статусу. Вона передбачала подання пакету документів до органів соціального захисту населення та визначала коло дітей, які підпадають під дію цього статусу. Постанова № 268 заклала основу для адміністративного визнання правового статусу постраждалих дітей і надання їм відповідних пільг та гарантій. Водночас практика її застосування виявила низку проблем: надмірну бюрократизованість, потребу у документах, які часто були втрачені через воєнні дії,

⁴⁸ Про соціальний захист та підтримку дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, та внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання соціальних послуг та виплат : Закон України від 08.10.2024 № 3999-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3999-20#Text> (дата звернення: 13.09.2025).

⁴⁹ Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 13.09.2025).

⁵⁰ Про затвердження Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.04.2017 № 268 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 13.09.2025).

відсутність єдиного реєстру, а також обмежений обсяг соціальних гарантій.

Подальший розвиток правового регулювання засвідчив, що навіть після запровадження спеціальної процедури залишалася низка невирішених питань. Так, у січні 2020 року Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення безкоштовним харчуванням дітей внутрішньо переміщених осіб»⁵¹ передбачив, що діти, які мають статус постраждалих, повинні безкоштовно харчуватися у закладах освіти. Проте Кабінет Міністрів так і не розробив відповідного порядку, що фактично переклало зобов'язання держави на органи місцевого самоврядування. Як наслідок, рівень забезпечення безкоштовним харчуванням виявився різним залежно від економічної спроможності громади.

Суттєве реформування механізму відбулося у 2023 році, коли Кабінет Міністрів ухвалив Постанову № 547 від 1 червня 2023 року⁵². Її метою було усунути недоліки попередньої редакції та зробити процедуру більш доступною і дієвою. Насамперед було розширено перелік підстав для надання статусу: включено випадки психологічного насильства, уточнено порядок документального підтвердження примусового переміщення чи утримання в полоні, а також спрощено вимоги до подання документів. Особливістю цієї редакції стало врахування не лише фізичних ушкоджень, а й психологічних травм, що раніше часто залишалися поза увагою. Водночас передбачено більшу гнучкість: у разі втрати документів статус міг бути підтверджений на підставі висновків психологів, медиків чи органів опіки.

Не менш важливим стало посилення міжвідомчої координації. Якщо раніше надання статусу залежало переважно від органів соціального захисту, то після ухвалення Постанови № 547 до процесу було залучено медичні, освітні та правоохоронні структури. Це забезпечило більш комплексний підхід до документування фактів шкоди та організації допомоги. Крім того, постанова заклала підґрунтя для цифровізації процесів, зокрема створення єдиного електронного реєстру дітей-жертв війни, що має забезпечити ефективний контроль та уникнути дублювання чи втрати даних.

⁵¹ Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення безкоштовним харчуванням дітей внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 16.01.2020 № 474-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/474-20> (дата звернення: 13.09.2025).

⁵² Про внесення змін до Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2023 № 547 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/547-2023-%D0%BF> (дата звернення: 13.09.2025).

Зміни 2023 року стали якісним кроком уперед у формуванні національної системи захисту дітей-жертв війни. Вони не лише вдосконалили адміністративні процедури, а й наблизили їх до міжнародних стандартів, зорієтувавши на довгострокову підтримку та реінтеграцію дітей у суспільство. Важливим досягненням стало розширення підстав для надання статусу, спрощення порядку документального підтвердження фактів шкоди та запровадження механізмів міжвідомчої координації. Це дозволило системі стати більш чутливою до різних форм шкоди, яких зазнають діти під час війни, та водночас зробило процедури доступнішими для заявників.

Разом із тим, практика застосування оновлених правил показала, що система й надалі залишається недосконалою. Основними проблемними зонами є фінансове забезпечення заходів соціальної підтримки, недостатня цифровізація процесів обліку та моніторингу, а також обмеженість програм довгострокової медичної, психологічної й соціальної реабілітації. Усе це засвідчило, що навіть після вдосконалення процедур залишається потреба в подальшому реформуванні, спрямованому на посилення комплексності та сталість підтримки дітей-жертв війни.

Важливим етапом цього процесу стало ухвалення наприкінці 2024 року Закону України № 3999-IX «Про соціальний захист та підтримку дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, та внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання соціальних послуг та виплат»⁵³. Новий закон впорядкував існуючу практику, усунув низку прогалин та розширив можливості щодо отримання статусу і гарантій соціального захисту. До його прийняття ключовим етапом залишалася подача заяви батьками, опікунами чи іншими законними представниками дитини до органів соціального захисту населення. Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 268 від 2017 року⁵⁴, до заяви обов'язково додавалися численні документи – медичні довідки, свідоцтво про народження, довідки правоохоронних органів тощо. Саме цей етап створював найбільші труднощі, адже значна кількість сімей втратила

⁵³ Про соціальний захист та підтримку дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, та внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання соціальних послуг та виплат : Закон України від 08.10.2024 № 3999-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3999-20#Text> (дата звернення: 13.09.2025).

⁵⁴ Про затвердження Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.04.2017 № 268 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 13.09.2025).

документи через бойові дії чи евакуацію, а відсутність альтернативних механізмів підтвердження обставин призводила до відмови у наданні статусу.

Прийняття Закону № 3999-IX⁵⁵ змінило акцент: заява батьків чи опікунів залишилася важливою підставою для ініціювання процедури, однак тепер вона може подаватися не лише за місцем реєстрації, а й за місцем фактичного проживання або виявлення дитини. Крім того, закон передбачає можливість ініціювання внесення дитини до Реєстру не лише батьками, а й іншими уповноваженими суб'єктами – школою, медичним закладом, поліцією, військовою адміністрацією чи навіть міжнародною організацією. Це суттєво зменшило бюрократичні бар'єри й розширило коло можливостей для своєчасної ідентифікації постраждалих дітей.

У попередній системі заклади охорони здоров'я й органи опіки та піклування виконували допоміжну роль. Вони надавали довідки чи медичні висновки, що підтверджували факт поранення, контузії, каліцтва або насильства, але не мали прямих повноважень у процедурі надання статусу. Їхня участь зводилася до підготовки документів на вимогу органів соціального захисту. Натомість новий закон радикально змінив цей підхід. Відтепер медичні й освітні заклади, служби у справах дітей, органи опіки та піклування стали повноцінними суб'єктами процесу. Вони зобов'язані не лише надавати довідки, а й самостійно ініціювати внесення інформації до Державного реєстру, якщо виявлять дитину, яка постраждала від війни. Такий підхід відповідає міжнародним стандартам раннього виявлення вразливих категорій та підвищує шанси на своєчасне реагування. Важливим інноваційним елементом стало створення мультидисциплінарних команд, які формуються після внесення даних у Реєстр і розробляють індивідуальний план допомоги для кожної дитини. Це означає, що роль закладів охорони здоров'я та органів опіки вийшла далеко за межі документування і тепер включає координацію комплексного супроводу.

Проблема цифровізації залишалася однією з найгостріших упродовж 2017–2023 років. Оформлення статусу відбувалося виключно у паперовій формі, а відсутність єдиного електронного реєстру призводила до дублювання даних, втрати документів та неможливості централізованого моніторингу. У різних регіонах практика ведення обліку відрізнялася, що створювало нерівність у доступі до допомоги.

⁵⁵ Про соціальний захист та підтримку дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, та внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання соціальних послуг та виплат : Закон України від 08.10.2024 № 3999-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3999-20#Text> (дата звернення: 13.09.2025).

Закон № 3999-IX⁵⁶ уперше закріпив норму про створення Державного реєстру дітей, які постраждали від збройної агресії. Цей інструмент має стати основою для цифровізації процедури, забезпечити оперативний обмін інформацією між відомствами та дозволити відстежувати надані послуги в режимі реального часу. Передбачено також інтеграцію Реєстру з іншими базами даних – Міністерства освіти і науки, Міністерства охорони здоров'я, Національної поліції, органів опіки і піклування. Водночас на практиці його повноцінне функціонування ще потребує технічного доопрацювання, кадрового забезпечення та захисту персональних даних.

З огляду на проведений аналіз, можна зробити висновок, що становлення адміністративних процедур документування статусу дитини-жертви війни в Україні пройшло шлях від декларативного закріплення у 2017 році до більш змістовної та адаптованої до реалій війни моделі у 2023 році. Якщо Постанова КМУ № 268 лише заклала фундамент правового механізму, то Постанова № 547 зробила його дієвим і гнучкішим, а ухвалений у 2024 році Закон № 3999-IX вивів систему на новий рівень, запровадивши Державний реєстр дітей-жертв війни, механізм раннього виявлення постраждалих та інститут мультидисциплінарних команд. У результаті адміністративні процедури перетворилися на більш інтегровану систему, здатну забезпечувати своєчасне виявлення, документування й комплексну підтримку дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії.

Таким чином, сучасна українська модель реалізації статусу дітей-жертв війни поєднує суттєві здобутки – створення правових і адміністративних механізмів, розширення кола суб'єктів, запровадження мультидисциплінарних команд – із низкою проблем, що вимагають подальшого розв'язання. Для підвищення її ефективності необхідним є забезпечення належного фінансування з державного бюджету, зміцнення кадрового потенціалу, розвиток цифрових інструментів обліку та налагодження дієвої міжвідомчої координації. Лише за умови подолання цих викликів правові норми перетворяться на реальні механізми захисту, здатні гарантувати дітям, які постраждали від війни, комплексну допомогу й відновлення їхніх порушених прав.

⁵⁶ Про соціальний захист та підтримку дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, та внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання соціальних послуг та виплат : Закон України від 08.10.2024 № 3999-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3999-20#Text> (дата звернення: 13.09.2025).

4. Основні адміністративно-правові прогалини у реалізації статусу дітей-жертв війни в Україні

Аналіз еволюції законодавчого регулювання статусу дітей – жертв війни, засвідчує, що навіть після ухвалення низки важливих нормативних актів залишаються суттєві адміністративні прогалини, які ускладнюють реалізацію їхніх прав та гарантій. Порівняння попередніх процедур, закріплених у постановах Кабінету Міністрів України 2017⁵⁷ та 2023⁵⁸ років, із новелами Закону України № 3999-IX «Про соціальний захист та підтримку дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, та внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання соціальних послуг та виплат»⁵⁹ (2024 р.) дозволяє виокремити три ключові проблемні напрями: відсутність уніфікованого порядку надання послуг, недостатність механізмів контролю та невизначеність статусу повнолітніх осіб, які втратили пільги після досягнення 18 років.

Однією з найбільш суттєвих адміністративних прогалин у системі захисту дітей-жертв війни є відсутність уніфікованого порядку надання медичної, психологічної та реабілітаційної допомоги. До ухвалення Закону № 3999-IX⁶⁰ діяльність держави у цій сфері обмежувалася насамперед регламентацією процедури надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів. У 2017 році з ухваленням постанови Кабінету Міністрів України № 268⁶¹ було визначено лише порядок надання статусу дитини, яка постраждала

⁵⁷ Про затвердження Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.04.2017 № 268 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 13.09.2025).

⁵⁸ Про внесення змін до Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2023 № 547 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/547-2023-%D0%BF> (дата звернення: 13.09.2025).

⁵⁹ Про соціальний захист та підтримку дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, та внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання соціальних послуг та виплат : Закон України від 08.10.2024 № 3999-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3999-20#Text> (дата звернення: 13.09.2025).

⁶⁰ Про соціальний захист та підтримку дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, та внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання соціальних послуг та виплат : Закон України від 08.10.2024 № 3999-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3999-20#Text> (дата звернення: 13.09.2025).

⁶¹ Про затвердження Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.04.2017 № 268 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 13.09.2025).

внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів. При цьому питання медичної, психологічної чи реабілітаційної допомоги залишалися поза межами правового регулювання. Фактично органи соціального захисту приймали заяви й документи, тоді як заклади охорони здоров'я та освіти виконували лише допоміжну функцію, надаючи довідки чи медичні висновки. Це призводило до відсутності єдиного підходу до надання підтримки, а рівень допомоги значною мірою залежав від ресурсів конкретної громади та залучення міжнародних програм. У 2023 році постановою Кабінету Міністрів України № 547⁶² частково розширила можливості захисту, оскільки до переліку підстав для надання статусу було додано психологічне насильство та примусові переміщення. Водночас і цього разу порядок організації медичних, психологічних чи реабілітаційних послуг не був врегульований. Певним кроком уперед стало запровадження міжвідомчої взаємодії, коли до процесу залучалися не лише органи соціального захисту, а й освітні, медичні та правоохоронні структури. У низці громад почали формуватися локальні програми психологічної реабілітації, однак відсутність уніфікованих стандартів означала, що якість і обсяг допомоги залишалися нерівномірними.

Отже, Постанови Кабінету Міністрів України № 268 (2017 р.) та № 547 (2023 р.) детально описували алгоритм документування та ухвалення рішення про присвоєння статусу, але не встановлювали єдиних стандартів щодо організації допомоги після його надання. Тобто дитина могла отримати відповідний статус, однак подальший обсяг і якість підтримки залежали від місцевих можливостей, ініціативи органів влади чи залучення міжнародних організацій. У практиці це означало, що у великих містах та фінансово спроможних громадах дітям забезпечували доступ до спеціалізованих програм психологічної підтримки, реабілітаційних центрів та освітньо-інтеграційних заходів. Натомість у сільських та прифронтових районах допомога обмежувалася мінімальними соціальними виплатами чи епізодичними консультаціями. Така нерівномірність створювала ситуацію, коли фактичний рівень захисту прав дітей визначався не стільки нормами закону, скільки ресурсними можливостями громади та наявністю міжнародної технічної допомоги.

⁶² Про внесення змін до Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2023 № 547 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/547-2023-%D0%BF> (дата звернення: 13.09.2025).

Ухвалення Закону № 3999-IX⁶³ у 2024 році стало кроком уперед, оскільки вперше на рівні закону було закріплено обов'язок держави забезпечувати комплексну підтримку дітей-жертв війни, що охоплює медичну, психологічну та соціальну допомогу. Важливою інституційною новелою стало створення мультидисциплінарних команд, які мають оцінювати індивідуальні потреби кожної дитини, формувати персоналізовані плани допомоги та координувати заходи супроводу. Крім того, новий закон суттєво розширив коло суб'єктів, які зобов'язані виявляти дітей та ініціювати їх включення до Державного реєстру дітей, що відповідає міжнародним стандартам раннього реагування. А саме функціонування Реєстру дозволяє координувати дії між різними відомствами. Це створює правові передумови для переходу від декларативних норм до системного підходу, орієнтованого на реальні потреби дитини.

Разом із тим, навіть після ухвалення Закону № 3999-IX⁶⁴ залишилася невирішеною проблема відсутності чіткої та уніфікованої процедури реалізації проголошеного державою обов'язку щодо забезпечення комплексної підтримки дітей-жертв війни. Закон лише окреслює концептуальні рамки, визначаючи право на медичну, психологічну та реабілітаційну допомогу, однак не встановлює конкретних стандартів її надання. Порядок організації, фінансування та забезпечення обов'язковості відповідних послуг має бути деталізований у підзаконних нормативно-правових актах Кабінету Міністрів України, які на момент підготовки цього дослідження перебувають лише на стадії розробки. Така ситуація зумовлює певний розрив між проголошеними гарантіями та їхньою практичною реалізацією. Формально закріплені права дітей на комплексну підтримку ще не перетворилися на уніфікований практичний механізм, що гарантував би рівний доступ до допомоги незалежно від місця проживання. На практиці це означає, що в одних громадах діти можуть отримувати широкий спектр психологічних і реабілітаційних послуг завдяки наявності ресурсів і міжнародної підтримки, тоді як в інших їхня допомога обмежується мінімальними заходами.

⁶³ Про соціальний захист та підтримку дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, та внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання соціальних послуг та виплат : Закон України від 08.10.2024 № 3999-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3999-20#Text> (дата звернення: 13.09.2025).

⁶⁴ Про соціальний захист та підтримку дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, та внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання соціальних послуг та виплат : Закон України від 08.10.2024 № 3999-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3999-20#Text> (дата звернення: 13.09.2025).

Таким чином, система підтримки дітей-жертв війни продовжує залишатися неоднорідною. Рівень і якість наданих послуг істотно залежать від територіальних, фінансових і кадрових можливостей конкретних громад, що створює ризики нерівності у реалізації гарантованих прав. У результаті постає необхідність якнайшвидшого прийняття підзаконних актів, які б визначали стандарти комплексної допомоги, запроваджували механізми контролю за їх виконанням і забезпечували достатнє фінансування. Лише за таких умов законодавчі норми набудуть реальної ефективності та зможуть забезпечити всім дітям-жертвам війни належний рівень захисту й підтримки.

У контексті аналізу адміністративних прогалин другою ключовою проблемою виступає недостатність ефективних механізмів контролю за виконанням законодавчих норм щодо забезпечення прав дітей-жертв війни. Попри те, що Закон № 3999-IX⁶⁵ визначає обов'язок держави гарантувати комплексну підтримку, фактичний рівень реалізації цих гарантій значною мірою залежить від місцевих органів влади та ресурсної забезпеченості конкретних громад. У результаті контрольні механізми залишаються фрагментарними й не забезпечують належної відповідальності за недотримання встановлених вимог.

До ухвалення нового закону контроль у цій сфері фактично обмежувався звітністю органів соціального захисту населення перед Міністерством соціальної політики України. При цьому реальні умови проживання дітей, які отримали статус постраждалих від війни, залишалися поза систематичною перевіркою. Органи освіти та охорони здоров'я не мали обов'язкових інструментів звітування, а громадський контроль з боку правозахисних організацій здійснювався лише епізодично. Відсутність координаційного центру призводила до того, що випадки ненадання чи неналежного надання послуг залишалися без належного реагування.

Запровадження у 2024 році Державного реєстру дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії, мало на меті посилити контрольні функції. Наявність єдиної бази даних створює можливість моніторингу наданих послуг і забезпечення прозорості використання бюджетних коштів. Крім того, закон закріпив роль Міністерства соціальної політики як координатора міжвідомчої взаємодії, а також визначив обов'язок органів місцевого самоврядування забезпечувати регулярне внесення інформації про стан надання допомоги. Однак навіть

⁶⁵ Про соціальний захист та підтримку дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, та внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання соціальних послуг та виплат : Закон України від 08.10.2024 № 3999-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3999-20#Text> (дата звернення: 13.09.2025).

у такій редакції система контролю залишається недосконалою, оскільки вона орієнтована переважно на облік фактів, а не на оцінку якості послуг.

Особливо гострою є проблема відсутності чітко визначених санкцій для органів влади чи посадових осіб у разі невиконання покладених на них обов'язків. Наявність лише загальних дисциплінарних або адміністративних заходів відповідальності не забезпечує належного рівня гарантій. До цього додається проблема недостатньої прозорості у використанні фінансових ресурсів, спрямованих на підтримку дітей-жертв війни, що ускладнює громадський моніторинг та створює ризики неефективного чи нецільового використання бюджетних коштів.

Таким чином, відсутність дієвої системи контролю призводить до розриву між формально проголошеними правами та їх фактичною реалізацією. Для усунення цієї прогалини необхідним є запровадження багаторівневої моделі контролю, яка б поєднувала державний, муніципальний і громадський виміри. Її основу мають становити регулярні інспекційні перевірки, обов'язковий аудит наданих послуг, розширення повноважень органів опіки й піклування, а також створення умов для систематичного залучення правозахисних організацій і міжнародних структур до процесу моніторингу. Лише за умови формування такої комплексної системи контрольних механізмів можна буде гарантувати рівність доступу дітей до передбачених законом послуг і мінімізувати ризики їх формалізації чи зведення до декларацій.

Третью вагомою адміністративною прогалиною у сфері захисту дітей-жертв війни залишається правова невизначеність щодо осіб, які досягли повноліття. За чинним законодавством статус дитини, що постраждала внаслідок збройної агресії, надається лише особам до 18 років, що відповідає загальноновизнаним міжнародним підходам до визначення поняття «дитина». Однак із досягненням цього віку такі особи автоматично втрачають спеціальний статус і відповідні соціальні гарантії, навіть у тих випадках, коли наслідки пережитого досвіду продовжують істотно впливати на їхній фізичний та психологічний стан. Така ситуація створює серйозний розрив між потребами молодих людей і можливостями державної системи їх задоволення.

У сучасних умовах ця проблема набуває особливої актуальності. Досвід воєнної травматизації, пережите насильство, втрата батьків чи близьких, вимушене переміщення або фізичні поранення мають довготривалий характер і потребують постійної уваги не лише під час дитинства, а й на етапі переходу до дорослого життя. Відсутність належних механізмів супроводу після досягнення 18 років створює високі ризики соціальної дезадаптації у критичний період інтеграції в суспільство. Саме у цей час молода особа найбільше потребує стабільності, професійної орієнтації та психологічної допомоги, адже

наслідки війни можуть ускладнити або навіть унеможливити повноцінне самостійне життя. Таким чином, питання безперервності підтримки постає як одна з ключових адміністративно-правових проблем, що вимагає пошуку нових рішень у межах національної системи соціального захисту та гармонізації із сучасними міжнародними підходами до забезпечення прав молоді, яка пережила наслідки війни.

До ухвалення Закону № 3999-IX⁶⁶ ця проблема фактично залишалася поза увагою держави. Діти, які втратили батьків, зазнали поранень, каліцтв чи психологічних травм, після досягнення повноліття автоматично вилучалися з системи державної підтримки. Єдиним винятком були випадки встановлення інвалідності, що відкривало доступ до соціальних виплат на загальних підставах, однак не враховувало специфіки воєнної травматизації. У результаті молоді люди залишалися без належного супроводу в період, коли потреба в соціальній адаптації, продовженні навчання чи професійній інтеграції є особливо гострою.

Прийняття у 2024 році Закону № 3999-IX⁶⁷ частково врегулювало цю прогалину, запровадивши норму про можливість подальшого соціального супроводу осіб, які досягли 18 років, але продовжують потребувати допомоги внаслідок отриманих травм або втрат. Закон передбачає, що після внесення відповідних даних до Державного реєстру така особа може залишатися під супроводом мультидисциплінарної команди, яка розробляє індивідуальний план допомоги та контролює його виконання. Таким чином, вперше було створено правові підстави для збереження підтримки після повноліття.

Водночас чинна редакція закону не визначає чіткого обсягу прав і гарантій для повнолітніх осіб, які втратили статус дитини-жертви війни. Невизначеним залишається питання щодо тривалості такого супроводу, обсягів соціальних виплат, доступу до психологічної чи медичної допомоги, а також критеріїв відбору тих, хто зберігає право на підтримку. Відсутність підзаконних актів, які б деталізували ці процедури, фактично обмежує реалізацію задекларованих норм.

⁶⁶ Про соціальний захист та підтримку дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, та внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання соціальних послуг та виплат : Закон України від 08.10.2024 № 3999-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3999-20#Text> (дата звернення: 13.09.2025).

⁶⁷ Про соціальний захист та підтримку дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, та внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання соціальних послуг та виплат : Закон України від 08.10.2024 № 3999-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3999-20#Text> (дата звернення: 13.09.2025).

Ця ситуація створює ризики соціальної дезадаптації для значної кількості молодих людей, які пережили воєнну травматизацію, але залишилися без державної підтримки у найважливіший період інтеграції в доросле життя. Міжнародний досвід свідчить про доцільність продовження спеціальних програм підтримки до 21 або навіть 23 років, що дозволяє компенсувати наслідки війни та полегшити процес соціалізації. Такий підхід дозволяє компенсувати довготривалі наслідки травматичних подій та полегшити процес адаптації до нових соціальних ролей. У зарубіжних правових системах ця проблема розв'язується шляхом створення спеціальних механізмів, які поширюють гарантії соціального захисту на період після досягнення повноліття.

Практика європейських держав демонструє наявність стійкої тенденції до продовження періоду державної опіки. Це ґрунтується на усвідомленні того, що травматичний досвід має тривалий і часто незворотний вплив на соціалізацію молодої людини. Відповідно, гарантії підтримки мають бути не лише формальними, а й тривалішими за часовими межами, закріпленими класичним визначенням дитинства. У зарубіжних правових системах ця проблема вирішується через створення спеціальних механізмів, які поширюють гарантії соціального захисту на період після досягнення 18 років. Показовим прикладом є Німеччина, де у межах системи захисту дітей і молоді (Sozialgesetzbuch VIII – SGB VIII⁶⁸) передбачено інструмент Hilfen für junge Volljährige – «допомога для молодих повнолітніх». Вона надається особам віком від 18 до 21 року, а у виняткових випадках – до 27 років, якщо вони потребують допомоги для подолання складних життєвих обставин. Ця допомога включає соціальний супровід, психологічну підтримку, сприяння у професійній інтеграції та фінансову допомогу для продовження освіти. Важливо підкреслити, що зазначений механізм орієнтований не лише на дітей-сиріт, а й на молодь, яка зазнала серйозних травмуючих обставин, зокрема пов'язаних із воєнними подіями.

Аналогічний підхід спостерігається у Великій Британії. На підставі закону Children (Leaving Care) Act⁶⁹ 2000 особи, які перебували під опікою держави, отримують спеціальний статус care leavers і мають право на підтримку до 21 року, а у випадку продовження навчання – до

⁶⁸ Sozialgesetzbuch (SGB) Aches Buch – Kinder- und Jugendhilfe : § 41 Hilfen für junge Volljährige // Sozialgesetzbuch (SGB). URL: <https://www.sozialgesetzbuch-sgb.de/sgbviii/41.html> (дата звернення: 12.09.2025).

⁶⁹ Extending Personal Adviser support to all care leavers to age 25 : Statutory guidance for local authorities // GOV.UK. – 2018. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a93eb94f0b67aa5087986/Extending_Personal_Adviser_support_to_all_care_leavers_to_age_25.pdf (дата звернення: 12.09.2025).

25 років. Ця підтримка включає призначення персонального радника, розробку індивідуального плану розвитку, доступ до житла, фінансової допомоги та програм професійної інтеграції. Таким чином, навіть після досягнення повноліття держава не знімає з себе відповідальності, а навпаки – забезпечує плавний перехід до самостійного життя, створюючи умови для повної соціалізації.

Узагальнюючи, можна зробити висновок, що зарубіжні моделі підтверджують ефективність продовженої підтримки молодих повнолітніх, які зазнали воєнних чи інших тяжких життєвих випробувань. Такий досвід є особливо важливим для України, де значна кількість дітей, постраждалих від війни, після досягнення 18 років опиняється без достатніх соціальних гарантій, що створює загрозу їхньої маргіналізації. Впровадження подібних механізмів могло б стати дієвим інструментом забезпечення права цих молодих людей на гідне та безпечне доросле життя.

З огляду на це, для подолання наявної прогалини необхідним є внесення змін до законодавства з метою чіткого визначення статусу та гарантій для повнолітніх осіб, які постраждали від війни у дитячому віці. Йдеться передусім про запровадження спеціальних програм довгострокової реабілітації, освітніх та професійних пільг, психологічної підтримки й соціального супроводу. Тільки у такий спосіб можна забезпечити безперервність захисту та відповідності національної системи міжнародним стандартам у сфері прав людини.

Разом із тим, навіть після ухвалення Закону № 3999-IX⁷⁰ система захисту дітей-жертв війни продовжує демонструвати низку адміністративних прогалин. Якщо у 2017–2023 роках основними проблемами були надмірна бюрократизація та фрагментарність процедур, то після 2025 року ключовими викликами стали відсутність уніфікованих стандартів надання послуг, недосконалість механізмів контролю та неврегульованість правового статусу повнолітніх осіб, які постраждали у дитинстві. Подолання цих прогалин потребує комплексних кроків, серед яких – ухвалення підзаконних актів, що деталізують порядок надання допомоги, забезпечення дієвого моніторингу та відповідальності органів влади, а також розробка спеціальних програм підтримки молодих людей, які вийшли з-під дії статусу, але залишаються вразливими через наслідки війни.

⁷⁰ Про соціальний захист та підтримку дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, та внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання соціальних послуг та виплат : Закон України від 08.10.2024 № 3999-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3999-20#Text> (дата звернення: 13.09.2025).

Таким чином, сучасна модель адміністративно-правового забезпечення потребує подальшого вдосконалення, яке дозволить не лише усунути прогалини у правовому регулюванні, а й забезпечити повну відповідність української системи захисту міжнародним стандартам та реальним потребам дітей і молоді, що постраждали від війни.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що правовий статус дітей – жертв війни, сформувався як багатовимірний правовий інститут, що поєднує комплексність, спеціалізованість, динамічність, адміністративно-правове забезпечення та цільову спрямованість. Його становлення відбувалося поступово – від декларативного нормативного закріплення у 2017 році до формування інтегрованої системи захисту після ухвалення у 2024 році Закону України № 3999-IX «Про соціальний захист та підтримку дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, та внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання соціальних послуг та виплат». Ця еволюція відображає як адаптацію українського законодавства до міжнародних стандартів, так і спробу врахувати специфіку воєнної агресії, яку переживає держава.

Важливим досягненням стало розширення підстав для надання статусу. Якщо у 2017 році категорія «дитина, яка постраждала від війни» охоплювала лише очевидні випадки поранень, насильства чи незаконного утримання, то Закон № 3999-IX значно деталізував і розширив критерії. Сьогодні до них відносяться психологічні травми, травмування до народження, депортація, внутрішнє переміщення, перебування в зоні бойових дій чи окупації, втрата батьків або опікунів. Включення таких обставин дозволяє адекватніше відображати реальні виклики, з якими стикаються діти у збройному конфлікті.

Загалом сучасна українська система захисту дітей-жертв війни є більш інтегрованою та комплексною, ніж її попередні версії. Вона базується на електронному Державному реєстрі, передбачає механізми раннього виявлення дітей, запроваджує мультідисциплінарні команди та охоплює ширший спектр підстав для надання статусу. Водночас вона ще потребує вдосконалення, щоб забезпечити єдиний підхід до надання послуг, створити умови для довготривалої реабілітації та соціальної інтеграції, а також гарантувати безперервність підтримки після досягнення повноліття.

Узгодження українського законодавства з міжнародними стандартами відбувається через імплементацію положень Конвенції ООН про права дитини, Факультативного протоколу щодо участі дітей у

збройних конфліктах, Паризьких принципів 2007 року та міжнародного гуманітарного права. Водночас Україна пішла далі, включивши ширший спектр підстав для надання статусу, ніж передбачено міжнародними документами. Це дозволяє сформувати більш чутливу до реалій воєнної агресії систему, орієнтовану на принцип найкращих інтересів дитини.

Таким чином, узагальнені результати дослідження свідчать, що правовий статус дітей-жертв війни в Україні сформувався як дієвий інструмент захисту, який поступово наближається до міжнародних стандартів. Його подальший розвиток має бути спрямований на усунення адміністративних прогалин, удосконалення процедур і забезпечення довгострокової підтримки, що дозволить реалізувати принцип найкращих інтересів дитини та створити національну модель захисту, адекватну масштабам і наслідкам сучасної війни.

АНОТАЦІЯ

Розділ монографії присвячено дослідженню адміністративно-правового механізму реалізації правового статусу дитини – жертви війни в Україні. У роботі проаналізовано еволюцію законодавчого закріплення спеціального статусу від перших нормативних актів 2017 року до ухвалення Закону № 3999-IX (2024), який значно розширив зміст поняття та визначив нові інструменти його реалізації. Встановлено, що національна модель поєднує імплементацію міжнародних стандартів (Конвенція ООН про права дитини, Паризькі принципи 2007 року) та власні новели, зумовлені специфікою воєнної агресії. Особливу увагу приділено аналізу процедур оформлення та документування статусу, створенню Державного реєстру й запровадженню мультідисциплінарних команд як інноваційного механізму комплексної підтримки. Виявлено низку адміністративних прогалин, зокрема відсутність уніфікованих стандартів надання послуг, недостатність контролю за їх виконанням та невизначеність прав повнолітніх осіб, які втратили статус у 18 років. Підкреслено, що зазначені проблеми створюють ризики нерівності у доступі дітей до допомоги та потребують подальшого нормативного врегулювання. У результаті зроблено висновок, що сучасна українська система захисту дітей-жертв війни наблизилася до міжнародних стандартів, однак потребує подальшого вдосконалення для забезпечення принципу найкращих інтересів дитини.

Література

1. 68 дітей загинули за час конфлікту на сході України. URL: <http://www.volynpost.com/news/72931-68-ditejzagynuly-za-chas-konfliktu-na-shodi-ukrainy> (дата звернення: 13.09.2025).

2. Extending Personal Adviser support to all care leavers to age 25 : Statutory guidance for local authorities. GOV.UK. 2018. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a93ebb940f0b67aa5087986/Extending_Personal_Adviser_support_to_all_care_leavers_to_age_25.pdf (дата звернення: 12.09.2025).

3. Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War. URL: <https://www.refworld.org/legal/agreements/icrc/1949/en/32227> (дата звернення: 25.08.2025).

4. Helsinki Foundation for Human Rights. *Engagement of children in armed formations during the military conflict in Donbas* [Electronic resource]. – Warsaw : HFHR, 2022. 28 p. URL: <https://hfhr.pl/upload/2022/01/zaangaz-owanie-dzieci-w-formacje-zbrojne-podczas-konfliktu-militarnego-w-donbasie.pdf> (дата звернення: 13.09.2025).

5. Office of the Special Representative of the Secretary-General for Children and Armed Conflict. *The Six Grave Violations Against Children During Armed Conflict: The Legal Foundation* (Working Paper No. 1) [Електронний ресурс] / United Nations. URL: https://childrenandarmedconflict.un.org/publications/WorkingPaper-1_SixGraveViolationsLegalFoundation.pdf (дата звернення: 13.09.2025).

6. Protocol Additional To The Geneva Conventions Of 12 August 1949, And Relating To The Protection Of Victims Of International Armed Conflicts (Protocol I), Of 8 June 1977. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/assets/treaties/470-AP-I-EN.pdf> (дата звернення: 25.08.2025).

7. Save the Children, UNICEF, United Nations. *Paris Principles: Operational Handbook* [Електронний ресурс]. URL: <https://childrenandarmedconflict.un.org/wp-content/uploads/2023/01/Paris-Principles-Handbook.pdf> (дата звернення: 13.09.2025).

8. Sozialgesetzbuch (SGB) Achtes Buch – Kinder- und Jugendhilfe : § 41 Hilfen für junge Volljährige // Sozialgesetzbuch (SGB). URL: <https://www.sozialgesetzbuch-sgb.de/sgbviii/41.html> (дата звернення: 12.09.2025).

9. Ukraine Humanitarian Situation Report No. 53. URL: https://www.unicef.org/appeals/files/UNICEF_Ukraine_Humanitarian_Sitrep_Dec_2016.pdf (дата звернення: 13.09.2025).

10. United Nations Children’s Fund (UNICEF). *Six grave violations against children in times of war* [Електронний ресурс] // UNICEF. 30 May 2024 URL: <https://www.unicef.org/children-under-attack/six-grave-violations-against-children> (дата звернення: 13.09.2025).

11. Адміністративне право України. Академічний курс : підруч. : у 2 т. голова редкол. : В. Б. Авер’янов. К. : Видавництво «Юридична думка», 2004. Т. 1. Загальна частина. 584 с., С.195.

12. Бояринцева М. А. Адміністративно-правовий статус громадянина України : дис.... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2005. 213 с., С.179

13. Вікіпедія. Humanitarian situation during the war in Donbas [Електронний ресурс] // Wikipedia: The free encyclopedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Humanitarian_situation_during_the_war_in_Donbas (дата звернення: 13.09.2025).

14. Кількість дітей, постраждалих через російську збройну агресію, збільшилася до 1891 дитини – прокуратура. Українські національні новини. URL: <https://unn.ua/news/kilkist-ditei-postrazhdalikh-cherez-rosiisku-zbroinu-ahresiiu-zbilshylasia-do-1891-dytyny-prokuratura> (дата звернення: 13.09.2025).

15. Колодій А. М. Принципи права України. К. : Юрінком Інтер, 1998. 206 с., С.154.

16. Конвенція про права дитини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 25.08.2025).

17. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254k/96-vr> (дата звернення: 13.09.2025).

18. Крестовська Н.М. Ювенальний правовий статус. Наукові праці Одеської національної юридичної академії / гол. ред. С.В. Ківалов. Одеса : Юридична література, 2009. Т. 8. С. 278–284.

19. Курило Т., Баранкевич А. Особливості правового статусу дитини у Цивільному кодексі України. *Юридичний вісник*, 2020/2. С. 108-114. DOI <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i2.1711>

20. Павленко П. І. Правовий статус службовців органів внутрішніх справ (проблеми загальної теорії) : дис.... канд. юрид. наук : 12.00.01. Донецьк, 2003. 164 с., С.81-82.

21. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення соціального захисту дітей та підтримки сімей з дітьми» № 2254 від 27 лютого 2015 року. [Електронний ресурс]. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/GH1QM00A> (дата звернення: 13.09.2025).

22. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення безкоштовним харчуванням дітей внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 16.01.2020 № 474-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/474-20> (дата звернення: 13.09.2025).

23. Про внесення змін до Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2023 № 547 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/go/547-2023-%D0%BF> (дата звернення: 13.09.2025).

24. Про затвердження Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.04.2017 № 268 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 13.09.2025).

25. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2145-19> (дата звернення: 13.09.2025).

26. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 13.09.2025).

27. Про соціальний захист та підтримку дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, та внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання соціальних послуг та виплат : Закон України від 08.10.2024 № 3999-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3999-20#Text> (дата звернення: 13.09.2025).

28. Пшенична А. В. Адміністративно-правове забезпечення прав дітей в умовах проведення антитерористичної операції : дис. канд. юр. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Пшенична Аліна Володимирівна – Київ, 2016. – 238 с.

29. Ригіна О.М. «Правовий статус дитини», «права дитини», «потреби дитини», «інтереси дитини»: загальнотеоретична характеристика. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 8/2021 С. 28-30. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-8/5>

30. Сердечна І. Дитина як учасник зобов'язальних правовідносин. *Університетські наукові записки*, 2021, № 1 (79), С. 64-72. DOI 10.37491/UNZ.79.6

31. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 № 2947-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2947-14> (дата звернення: 13.09.2025).

32. Факультативний протокол до Конвенції ООН про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_795#Text (дата звернення: 25.08.2025).

33. Чижов Д.А. Соціально-правовий захист прав дітей в умовах проведення АТО в Україні. *Підприємництво, господарство і право*.

2017. № 1. С. 96–101. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/1/19.pdf>
(дата звернення: 13.09.2025).

Інформація про автора:

Кравцова Тетяна Миколаївна,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри адміністративно-правових дисциплін

Навчально-наукового інституту права та правоохоронної діяльності,

Львівського державного університету внутрішніх справ

вул. Городоцька, 26, м. Львів, 79007, Україна